

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Boštjan Fabjan

**Organizacijske spremembe v slovenskih strankah
v obdobju 1990-2004:
primer Slovenske demokratske stranke**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Boštjan Fabjan

mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

**Organizacijske spremembe v slovenskih strankah
v obdobju 1990-2004:
primer Slovenske demokratske stranke**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici dr. Alenki Krašovec za nasvete in strokovno pomoč pri pisanju diplomskega dela.

Posebna zahvala gre staršem in družini za finančno in moralno podporo pri študiju ter nenazadnje Eriki za potrpljenje in vse vzpodbudne besede.

ORGANIZACIJSKE SPREMEMBE V SLOVENSКИH STRANKAH V OBDOBJU 1990-2004: primer Slovenske demokratske stranke

Politične stranke se morajo soočati z izzivi, ki prihajajo iz okolja, v katerem delujejo. Eden izmed možnih odgovorov na te izzive so tudi organizacijske spremembe. Obenem je znano, da je primarni cilj vsake politične stranke čim boljši volilni rezultat, zato stranke vse svoje aktivnosti prilagodijo temu cilju. Ob tem se pojavi zanimivo vprašanje, ali lahko organizacijske spremembe pripomorejo k uspešnosti stranke na volitvah.

V obdobju demokratične tranzicije so bile v Sloveniji ustanovljene številne politične stranke. Večina izmed njih je kmalu razpadla ali se razcepila oz. se združila z drugimi strankami, nekatere pa so se uspešno uveljavile v političnem prostoru. Slovensko demokratsko stranko (SDS) lahko štejemo med slednje, kljub temu, da v svojih začetkih ni bila rezultatsko uspešna.

Diplomsko delo analizira organizacijski razvoj Slovenske demokratske stranke od leta 1990 do leta 2004. Stranka je od prvih parlamentarnih volitev naprej dosegala vedno boljše rezultate. Cilj diplomskega dela je ugotoviti, ali so organizacijske spremembe pripomogle k rezultatski uspešnosti stranke na parlamentarnih volitvah.

Ključne besede: organizacijske spremembe, politične stranke, volilna arena, odziv na spremembe

ORGANIZATIONAL CHANGE IN SLOVENIAN POLITICAL PARTIES DURING THE PERIOD 1990-2004: the example of Slovenian Democratic Party

Political parties have to face challenges that arise from their environment. Organizational change is one of the possible responses to those challenges. At the same time we are aware that the principal goal of political parties is to maximize the number of election votes. Consequently, parties adapt every activity to obtain that goal. The question is, however, to what extent could electoral success be explained with organizational change in political parties.

Numerous political parties were established in Slovenia during the period of democratic transition. The majority of them disappeared from the political arena in the subsequent years and only a few of them succeeded to become a relevant political force. Although initially not very successful, the Slovenian Democratic Party (SDS) managed to become one of the relevant political parties.

This diploma thesis analyses the organizational development of the Slovenian Democratic Party during the period 1990-2004. The election results of the SDS continually improved during that period. The thesis tries to answer the question whether the electoral success of SDS could be explained with previously made organizational changes.

Key words: organizational change, political parties, electoral arena, responses to change

KAZALO

SEZNAM KRATIC	7
1 UVOD.....	8
1.1 TEMA DIPLOMSKEGA DELA	9
1.2 METODOLOŠKI NAČRT.....	10
2 POLITIČNA STRANKA KOT ORGANIZACIJA.....	12
2.1 MODEL ORGANIZACIJSKEGA RAZVOJA	13
2.2 INSTITUCIONALIZACIJA	14
3 ORGANIZACIJA IN NJENO OKOLJE	17
3.1 ZNAČILNOSTI OKOLJA	17
3.2 POLITIČNE STRANKE IN NJIHOVO OKOLJE	19
3.3 VOLILNA ARENA.....	19
3.3.1 ZNAČILNOSTI VOLILNIH AREN.....	20
3.4 SPREMEMBE V VOLILNI ARENI.....	21
4 ODZIVI POLITIČNIH STRANK NA SPREMEMBE	27
4.1 VOLILNI USPEH IN SPREMEMBE.....	30
5 ANALIZA	31
5.1 KRATKA ZGODOVINA SDS	31
5.2 ZNAČILNOSTI SLOVENSKE VOLILNE ARENE.....	32
5.3 SPREMEMBE V SLOVENSKI VOLILNI ARENI	37
5.3.1 PRVO OBDOBJE (1990-1994)	38
5.3.2 DRUGO OBDOBJE (1994-2000).....	43
5.3.3 TRETJE OBDOBJE (2001-2004).....	48
5.4 ODZIVI SDS NA SPREMEMBE V VOLILNI ARENI.....	54
5.4.1 PRVO OBDOBJE (1990-1994)	55
5.4.2 DRUGO OBDOBJE (1994-2000).....	58
5.4.3 TRETJE OBDOBJE (2001-2004).....	62
5.4.4 POVZETEK VSEH TREH OBDOBIJ 1990-2004	65
6 SKLEP.....	69
7 LITERATURA	72
8 PRILOGE	77
PRILOGA A: REZULTATI JAVNOMNENJSKIH RAZISKAV	77
8.1 PRILJUBLJENOST POLITIČNIH STRANK 1990-2004.....	77
8.2 UMESTITEV SDS NA IDEOLOŠKI OSI LEVO-DESNO	78
8.3 POLITIČNA STALIŠČA DRŽAVLJANOV	79

KAZALO SLIK IN TABEL

Slika 1.1: Krivulja volilnih rezultatov SDS na parlamentarnih volitvah 1990-2004	10
Slika 2.1: Stopnja institucionalizacije glede na nivo avtonomije in sistemskosti	16
Slika 3.1: Wilsonov model sprememb v političnih strankah.....	25
Tabela 3.1: Razmerje med negotovostjo okolja in stabilnostjo organizacije	19
Tabela 3.2: Razvrstitev sprememb glede na Wilsonovo klasifikacijo sprememb.....	26
Tabela 5.1: Rezultati ter drugi kvantitativni podatki volitev v družbeno-politični zbor leta 1990 in v DZ RS leta 1992, 1996, 2000 in 2004	33
Tabela 5.2: Zaupanje slovenskih državljanov v politične stranke v letih 1991-2003	36
Tabela 5.3: Rezultati SDS na volitvah v družbeno-politični zbor skupščine 1990 in v DZ RS 1992, 1996, 2000 in 2004	37
Tabela 5.4: Prisotnost posameznih sprememb v vseh treh obdobjih.....	53
Tabela 5.5: Odzivi oz. organizacijske spremembe v SDS in.....	65
Tabela 5.6: Pregled zasedbe vodilnih položajev v SDS od leta 1990 do leta 2004.....	68
Tabela 8.1: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 1990-1994 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)	77
Tabela 8.2: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 1994-2000 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)	77
Tabela 8.3: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 2000-2004 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)	78
Tabela 8.4: Kam sodi politična stranka SDS? 1991-2003.....	78
Tabela 8.5: Kaj sodite o vaših lastnih političnih stališčih? Kam bi jih uvrstili na tej lestvici?.....	79

SEZNAM KRATIC

Demos – Demokratična opozicija Slovenije
DeSUS – Demokratična stranka upokoјencev
DS – Demokrati Slovenije
DVK – Državna volilna komisija
LDS – Liberalna demokracija Slovenije
ND – Narodni demokrati
NSi – Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka
SDP – ZKS – Stranka demokratične prenove – Zveza komunistov Slovenije
SDS – Slovenska demokratska stranka
SDSS – Socialdemokratska stranka Slovenije
SDZ – Slovenska demokratska zveza
SDZS – Socialdemokratska zveza Slovenije
SJM – Slovensko javno mnenje
SKD – Slovenski krščanski demokrati
SLS – Slovenska ljudska stranka
SMS – Stranka mladih Slovenije
SNS – Slovenska nacionalna stranka
SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva
ZLSD – Združena lista socialnih demokratov
ZPoIS – Zakon o političnih strankah
ZPZ – Zakon o političnem združevanju
ZS – Zeleni Slovenije
ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije

1 UVOD

Politične stranke so se v slovenskem političnem prostoru začele pojavljati v drugi polovici 19. stoletja, ko je naše ozemlje spadalo pod avstrijsko državo. Že uvodni zametki teh strank so v svojih programih nakazovali možnost samostojne slovenske države nekje v prihodnosti (recimo program Zedinjena Slovenija). Gotovo pa so se zavedali, da tisti časi niso bili posebej naklonjeni novim državam, vsakršna prevelika vnema pa hitro kaznovana s prepovedjo delovanja stranke. Po prvi svetovni vojni smo sicer vendarle dočakali samostojno državo, a je t.i. Država SHS že po dveh mesecih razpadla, slovensko ozemlje pa je bilo vključeno v Kraljevino SHS, ki je kasneje postala centralizirana Jugoslavija, kjer so bili (nesrbski) nacionalni interesi prepovedani (Prunk 2008, 69-101).

Že med drugo svetovno vojno je vodilno vlogo na političnem prizorišču prevzela Komunistična partija, ki je tudi vodila osvobodilni boj. Po vojni je ohranila prevladujoč položaj in onemogočala nastanek drugih strank (Prunk 2008, 143-153). Do osemdesetih let je znotraj Jugoslavije obstajal dokaj dosleden federalizem, ko pa so se srbske težnje po vedno večjem centralizmu stopnjevale, so se začele pojavljati resne osamosvojitvene ideje tudi v slovenskem političnem prostoru (Prunk 2008, 187-193).

Nove politične stranke, ki so nastale ob koncu osemdesetih let v Sloveniji, so se v svojih programih zavzemale za cilj, ki so ga stranke na Slovenskem začele omenjati že v 19. stoletju – samostojno državo. Tudi z dejanji so veliko prispevale k temu, da smo leta 1991 dočakali samostojno Slovenijo. Prva nanovo nastala politična organizacija je bila Kmečka zveza, ustanovljena 12. maja 1988 (Prunk 2008, 187-196; Zver 1996, 96). Leta 1989 sta bili ustanovljeni Slovenska demokratična zveza in Socialdemokratska zveza Slovenije, naslednica katerih je danes Slovenska demokratska stranka¹ (Zver 1996, 96; Prunk v Fink-Hafner in Boh 2002, 139).

Slovenska demokratska stranka bo torej leta 2009 praznovala že dvajseto leto od ustanovitve. V svojih začetkih stranka ni dosegala posebej dobrih rezultatov, leta 1992 je recimo komajda prestopila parlamentarni prag, vendar je kasneje bila ves čas v vzponu. Leta 2004 je dosegla svoj največji uspeh doslej – zmago na parlamentarnih

---

¹ V nadaljevanju bom večinoma uporabljal sedanjo kratice stranke. Od februarja 1989 do februarja 1990 je stranka nosila ime Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), do leta 2003 pa Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS oz. po letu 1996 SDS).

volitvah – ter skupaj z Novo Slovenijo, Slovensko ljudsko stranko in Demokratično stranko upokojencev Slovenije sestavila vladno koalicijo, njen predsednik Janez Janša pa je postal predsednik vlade.

Sicer pa politične stranke v slovenski družbi ne uživajo veliko zaupanja. O tem pričajo predvsem javnomnenjske raziskave, ki kažejo nizko stopnjo zaupanja ljudi vanje že od osamosvojitve naprej². Drugi pokazatelj upada ugleda političnih strank je konstanten padec volilne udeležbe na volitvah v državni zbor³. Od prvih do četrth volitev je tako padla kar za 25 odstotnih točk. Za volilno neudeležbo sicer lahko najdemo tudi druge vzroke, toda zasičenost s strankarsko neučinkovitostjo je eden pomembnejših. Ljudje se tako ne poistovetijo z nobeno od političnih strank, kar Mair in drugi imenujejo *kriza političnih strank* (Mair 2004, 8). Ena od značilnosti takega položaja je tudi vzpon populizma. Lorenci je recimo tri mesece pred volitvami leta 2004 ugotavljal, da je slovenska družbena klima populizmu vedno bolj naklonjena ter da se tudi zato stranke slovenske desnice, predvsem SDS, vedno bolj nagibajo k njemu (Lorenci 2004).

Z vsemi temi izzivi se morajo spopadati politične stranke, če hočejo preživeti in obenem doseči tudi volilni uspeh. V nadaljevanju bom poskušal ugotoviti, ali je primer Slovenske demokratske stranke primer dobrega prilagajanja spremembam v volilni areni.

1.1 TEMA DIPLOMSKEGA DELA

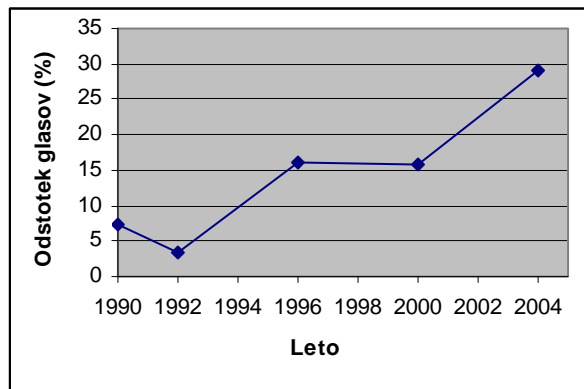
Tematika, ki jo bom obravnaval v diplomski nalogi, je organizacijski razvoj strank oz. natančneje organizacijske spremembe v politični stranki SDS. Kot rečeno, ima politična stranka SDS za seboj že 19 let delovanja na političnem prizorišču, v okviru diplomske naloge pa me bo zanimalo le prvih 14 let. Od leta 1990, ko so potekale prve večstrankarske volitve pri nas, pa do volitev leta 2004, je krivulja volilnih rezultatov stranke zelo očitno usmerjena navzgor.

---

² Zaupanje državljanov v politične stranke so redno spremljali v raziskavah »Slovensko javno mnenje«. Leta 1991 je na vprašanje, v kolikšni meri zaupajo političnim strankam, z odgovoroma »precej« in »v celoti« odgovorilo 12,1% anketirancev, z odgovoroma »malo« ali »nič« pa kar 76,9% anketirancev (Toš 1998, 68). V anketi, opravljeni v oktobru in novembru 2003, so anketiranci na enako vprašanje s še večjo večino odgovorili, da političnim strankam zaupajo »le malo« ali »sploh nič« (87,5% anketiranih), le 10,1% anketirancev pa je političnim strankam zaupalo »precej« in »v celoti«. Od 24 možnih institucij imajo tako politične stranke najvišji odstotek odgovorov »sploh nič« ter najnižji odstotek odgovorov »precej« in »v celoti« (Toš 2004, 562-3).

³ Volilna udeležba na volitvah v državni zbor je bila leta 1992 85,6%, leta 1996 73,7%, leta 2000 70,1% in leta 2004 60,65% (DVK 2008).

Slika 1.1: Krivulja volilnih rezultatov SDS na parlamentarnih volitvah 1990-2004

Vir: Savec (2005); SDS (2008).

Prav zaradi očitne smeri gibanja rezultatov sem se odločil, da bom obravnaval to stranko. V diplomskem delu bom poskušal ugotoviti, če so morda rezultati na volitvah povezani z organizacijskim napredkom v smislu izboljšanih strategij delovanja. Zanimalo me bo, na kakšne izzive iz okolja je stranka naletela in kako se je nanje odzivala.

1.2 METODOLOŠKI NAČRT

Hipoteza diplomske naloge se glasi: *»Kontinuirano izboljševanje volilnih rezultatov Slovenske demokratske stranke na volitvah v Državni zbor RS je med drugim tudi posledica izboljšane strategije prilagajanja na spremembe v volilni areni.«*

Kot bomo videli kasneje, ima politična stranka širok izbor možnih strategij prilagajanja spremembam v okolju. Že naslov diplomske naloge pa nam pove, da bo moja naloga ukvarjati se le s spremembami, ki zadevajo organiziranost stranke. Zato bom strankarsko prilagajanje spremembam v volilni areni omejil le na organizacijske spremembe.

V prvem delu diplomske naloge bo najpomembneje ustrezno opisati področje političnih strank, predvsem z organizacijskega vidika. Politične stranke so organizacije, ki ne nastopajo izolirane od drugih akterjev, temveč so vpete v sistem, kjer deluje cela vrsta akterjev. Preučil bom, kako se organizacije znajdejo v okolju, za to pa bo potrebno tudi navesti značilnosti okolja. Okolje političnih strank sestavlja cela vrsta posameznih podsistemov, med katerimi je tudi volilna arena. Naštel bom, katere spremembe se v volilni areni lahko zgodijo. Naslednje poglavje bo opisovalo drugo plat sprememb v

volilni areni – odzive političnih strank na te spremembe. Nakazal bom, katerih taktik odzivanja se lahko poslužujejo.

Drugi del bo analitski, saj bom teoretske predpostavke, tudi s pomočjo dveh intervjujev z njenimi akterji, preverjal na primeru Slovenske demokratske stranke.

Za oblikovanje teoretskega dela ter za kasnejšo analizo bom uporabljal metode in tehnike, običajne za družboslovna dela. Analiziral ter interpretiral bom:

- primarne in sekundarne vire, ki jih bom uporabil predvsem za teoretski del,
- rezultate javnomnenjskih raziskav, ki so od osamosvojitve naprej zaznavale trende v našem političnem prostoru in
- dokumente politične stranke SDS.

Kot pomembna vira podatkov mi bosta služila intervjuja z dvema predstavnikoma SDS, ki s svojim dolgoletnim članstvom dovolj poznata preučevano tematiko.

Mag. Branko Grims je bil med ustanovnimi člani Socialdemokratske zveze Slovenije, prav tako je bil član prve demokratično izvoljene skupščine v letih 1990-1992. Med letoma 1993 in 1995 je bil glavni tajnik stranke, od leta 1995 do leta 1997 pa je opravljal vlogo vodje volilnega štaba SDS. V mandatu 1997-2002 je bil državni svetnik ter vodja svetniške skupine SDS, med letoma 2002 in 2004 pa strokovni sodelavec poslanske skupine SDS. V mandatu 2004-2008 je bil poslanec v državnem zboru, to funkcijo bo opravljal tudi v mandatu 2008-2012. Od leta 2005 opravlja vlogo predsednika sveta SDS, član izvršilnega odbora SDS pa je neprekinjeno že od leta 1990 (do leta 1999 se je organ imenoval predsedstvo).

Dr. Miha Brejc je v stranko vstopil leta 1994. Četrty mandat zapored (od leta 1995 naprej) opravlja funkcijo podpredsednika stranke, v tem času je tudi neprekinjeno član izvršilnega odbora. Pred tem je bil od novembra 1990 do februarja 1993 načelnik Službe državne varnosti (SDV) oz. direktor Varnostno-informativne službe (VIS). Leta 2000 je bil za časa Bajukove vlade minister za delo, družino in socialne zadeve. V mandatu 2000-2004 je bil poslanec SDS v državnem zboru, v mandatu 2004-2009 pa opravlja funkcijo poslanca Evropskega parlamenta.

Z g. Grimsom sem opravil družboslovni intervju v prostorih državnega zbora, z g. Brejcem pa strukturirani intervju preko elektronske pošte, saj za srečanje z menoj ni našel prostega časa.

2 POLITIČNA STRANKA KOT ORGANIZACIJA

Politična stranka je tvorba, ki je nastala z moderniziranjem političnih sistemov v 19. stoletju. V praksi je to pomenilo prehod od dednih političnih sistemov (zlasti monarhij) k bolj demokratičnim sistemom vodenja držav, ki temeljijo na voljenih predstavnikih (Fink-Hafner 2001, 12). Slovenska zakonodaja politično stranko opredeljuje kot: »združenje državljanov, ki uresničujejo svoje politične cilje, sprejete v programu stranke, z demokratičnim oblikovanjem politične volje državljanov in s predlaganjem kandidatov oziroma kandidatov na volitvah v državni zbor, za predsednico oziroma predsednika republike ter v organe lokalnih skupnosti.« (ZPolS, 1. čl. 2007)

Nobenega dvoma ni o tem, da so politične stranke v svoji osnovi organizacije. Že Robert Michels je v delu »Political parties« stranke obravnaval v okviru sociologije organizacij, vendar pa Deschouwer (v Lawson 1994, 179) opaža, da je v zadnjem času tak pristop skoraj v celoti izginil. Od Michelsovega dela je namreč sociologija organizacij močno napredovala, koncepti in teorije pa so postali bolj definirani. Prav zato naj bi politične stranke težje našle svoje mesto znotraj teh okvirov. Dejstvo pa je, da je sociologija organizacij še vedno uporabna pri analizi političnih strank, predvsem za vrednotenje organizacijske učinkovitosti (Deschouwer v Lawson 1994, 179).

Bistveni značilnosti, ki se nahajata v praktično vseh definicijah organizacije, sta *usmerjenost k ciljem* in *formalna ureditev*. Prvo najdemo večinoma v teorijah, ki organizacijo obravnavajo kot racionalni sistem, drugo pa v teorijah, ki jo imajo za naravni sistem. Nista pa to neodvisni značilnosti. Preživetje organizacije, ki naj bi bilo osrednji cilj vsake organizacije, se pravzaprav zagotavlja s pridobivanjem novih članov, slednje pa lahko dosega le organizacija, ki ima uspešno vzpostavljeno formalno ureditev. Formalna ureditev je torej pogoj za doseganje ciljev organizacije (Deschouwer v Lawson 1994, 180).

Kot že prej omenjeno, obstajata dva nasprotujoča si modela, ki razlagata obstoj organizacij – racionalni in naravni. Po *racionalnem modelu* je organizacija le sredstvo, ki omogoča uresničevanje določenih ciljev. Na ta način je tudi notranja organizacijska urejenost le posledica te naravnosti. *Model naravnega sistema* pa organizacijo razume kot strukturo, ki se prilagaja na pritiske in vplive zainteresiranih ter jih poskuša

uravnovežiti. Kljub navidezni nepovezanosti pa Michels meni, da lahko modela povežemo v časovnem zaporedju: v začetnem obdobju je organizacija ustvarjena zaradi uresničitve ciljev, ki so si jih zadali snovalci (racionalni model), kasneje pa se preusmeri predvsem v samoohranitev, cilji pa postanejo bolj specificirani in množični (naravni sistem). V neki konsolidirani organizaciji se torej največji pomen daje ohranitvi same organizacije in ne toliko zasledovanju izvirnih ciljev (Panebianco 1988, 6-8).

Če so torej politične stranke organizacije, potem so to »relativno urejeni socialni sistemi, ki so sposobni doseganja ciljev« (Deschouwer v Lawson 1994, 183). Usmerjenost k ciljem je pravzaprav vedno prisotna kot značilnost političnih strank. Na osnovi postavljenih in doseženih ciljev, lahko tudi vrednotimo, ali je politična stranka učinkovita ali ne. Različne politične stranke v različnih okoliščinah pa si postavljajo različne cilje, zato je nemogoče posplošiti, kateri so ti cilji. Cilj naj bi bil uresničevanje ideoloških smernic, doseganje določene količine moči, pridobivanje volivcev in članov... Da bi lahko realno ocenili učinkovitost neke politične stranke glede na doseganje zastavljenih ciljev, pa moramo upoštevati tudi vpliv okolja oz. značilnosti sistema, v katerem politična stranka deluje (Deschouwer v Lawson 1994, 183-184).

2.1 MODEL ORGANIZACIJSKEGA RAZVOJA

Angelo Panebianco je razvil model organizacijskega razvoja strank, ki temelji na teorijah Roberta Michelsa in Alessandra Pizzorna. Obravnava prehod iz začetne faze organizacije, ko se le-ta šele vzpostavlja in je strukturno spremenljiva, v poznejšo fazo, ko se stabilizira, razvije stabilne interese, skratka se konsolidira. Ta prehod imenuje *institucionalizacija*. Michels je ugotavljal, da vsaka stranka po začetnem obdobju, v katerem je popolnoma predana uresničevanju »vzroka nastanka«, sčasoma preide v fazo, ko cilj postane organizacijsko preživetje. K temu jo pripeljejo rast strankine velikosti, birokratizacija, postopna otopelost privrženecv po začetnem navdušenju in interes voditeljev za ohranitev oblastne moči (Panebianco 1988, 17). Po njegovem je v stranki nujno potrebno močno vodstvo, ki edino lahko zagotovi ustrezne ukrepe za uspešno delovanje, predvsem pa red in disciplino. Na vodstvenih položajih se vzpostavi oligarhično vodenje elit, kar Michels slikovito opiše kot železni zakon oligarhije (Michels 2001). Pizzornova teorija sloni na razlikovanju med sistemom solidarnosti v začetnem in sistemom interesov v poznejšem obdobju (Panebianco 1988, 17-18).

Sorodnost obeh teorij je Panebianco izkoristil in ju združil v eno samo. Prehod iz ene faze v drugo torej pomeni (Panebianco 1988, 18-19):

- prehod iz sistema solidarnosti oz. racionalnega modela (usmerjenost k uresničitvi uradnih ciljev) k sistemu interesov oz. naravnemu modelu (usmerjenost k preživetju organizacije),
- prehod iz obdobja, ko prevladajo kolektivne spodbude (vrednote družbenega gibanja), v obdobje, ko prevladajo selektivne spodbude (vrednote birokratske organizacije)⁴,
- prehod iz obdobja manifestne ideologije (z jasno opredeljenimi cilji) v obdobje latentne ideologije (z nerazločnimi in implicitnimi cilji),
- prehod iz faze, ko imajo voditelji široko svobodo izbire k fazi z omejenimi možnostmi odločanja,
- prehod od odločne in napadalne strategije (z dominacijo nad okoljem) k strategiji prilagajanja.

Značilnosti iz prvega obdobja, ki ga imenuje *geneza*, so diametralno nasprotni značilnostim iz poznejšega obdobja tj. obdobja *zrelosti*. Realen razvoj strank pa nikoli ne sovпада v celoti s temi značilnostmi, idealno-tipski modeli nam le pomagajo ustvariti neke standarde, preko katerih lahko vrednotimo razvoj posamezne organizacije (Panebianco 1988, 17-19).

2.2 INSTITUCIONALIZACIJA

Institucionalizacija je pomemben mejnik v razvoju strankarskih sistemov ter tudi političnih strank. Angelo Panebianco je institucionalizacijo opisal kot proces, ko »organizacija inkorporira oz. sprejme ustanovne vrednote in cilje kot samoumevne« (Panebianco 1988, 53). Gre torej za kvalitativni preskok: organizacija je v začetni fazi namreč le sredstvo, ki ga člani uporabljajo za uresničevanje svojih ciljev. Cilji z institucionalizacijo postanejo neločljivi del organizacije, bistvo obstoja pa za veliko večino privržencev njena ohranitev oz. preživetje (Panebianco 1988, 55).

---

⁴ Panebianco razlikuje med dvema vrstama spodbud, ki jih razdeljuje organizacija. Kolektivne spodbude so ugodnosti oz. obljube, ki jih stranka enakovredno razdeli med pripadnike ter si s tem zagotovi dovolj veliko bazo članov in volivcev. Selektivne spodbude pa se razdelijo le manjšemu številu udeležencev v obliki oblastnih položajev. Vzpostavitev sistema spodbud (kolektivnih in selektivnih) je nujen pogoj za institucionalizacijo (Panebianco 1988, 55).

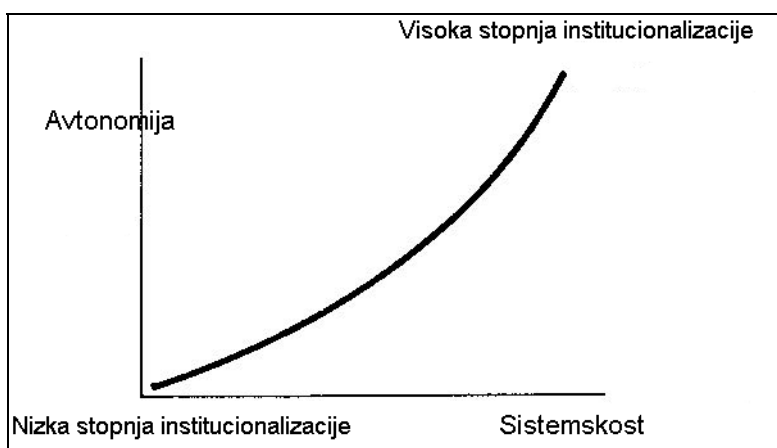
Pri institucionalizaciji po mnenju Panebianca (1988, 55) ne gre le za to, ali jo neka organizacija doseže ali ne: različne organizacije oz. v našem primeru stranke se institucionalizirajo različno, zato jih lahko glede na njihovo stopnjo institucionalizacije tudi razvrščamo. Italijanski teoretik je kot spremenljivki, ki sta merilo za vrednotenje institucionalizacije, določil (Panebianco 1988, 55):

- stopnjo avtonomije organizacije v odnosu do okolja in
- stopnjo sistemskosti oz. stopnjo odvisnosti med različnimi notranjimi enotami.

Politična stranka je bolj institucionalizirana, če ima višjo stopnjo avtonomnosti od okolja in če so notranje organizacijske enote stranke manj avtonomne oz. bolj pod nadzorom. *Avtonomija/odvisnost* se torej nanaša na odnos stranke z okoljem. Avtonomija je v teoriji dosežena, ko ima stranka moč, da lahko nadzoruje proces izmenjave virov z okoljem, odvisnost pa, ko stranka nima velikega vpliva na to razdelitev virov. Seveda je spet potrebno poudariti, da ena in druga skrajnost v praksi ne obstajata in da lahko stranke dosežejo le določeno stopnjo avtonomije oz. odvisnosti (Panebianco 1988, 55-56). Druga dimenzija pa se nanaša na notranje razmere v stranki. *Stopnja sistemskosti* je nizka, kadar imajo notranje organizacijske enote precejšnjo stopnjo avtonomije ter lahko neposredno nadzorujejo vire, ki so potrebni za njihovo delovanje, visoka pa, ko obstaja precejšnja medodvisnost med temi enotami, za kar poskrbi nadzor iz centra (Panebianco 1988, 56-57).

Obe dimenziji sta povezani, saj nizka stopnja sistemskosti navadno sovпада z nizko avtonomijo stranke v odnosu z okoljem. To je posledica tega, da so tiste notranje enote, ki so dokaj neodvisne od centra, navadno odvisne od določenih okoljskih »sponzorjev« (Panebianco 1988, 57). To razmerje med dimenzijama lepo pokaže graf na sliki 2.1.

Slika 2.1: Stopnja institucionalizacije glede na nivo avtonomije in sistemskosti

Vir: Panebianco (1988, 57).

Visoko institucionalizirana stranka je bolj odporna na okoljske spremembe, saj so instrumenti nadzora zgoščeni v rokah centra in ne razpršeni med posameznimi podskupinami. Ko pa enkrat pride do krize, je organizacija z visoko sistemskostjo bolj občutljiva, saj se zaradi povezanosti med enotami kriza hitro razširi po organizaciji. V visoko institucionalizirani stranki je maneverski prostor notranjih podskupin omejen, ker morajo zaradi svoje odvisnosti upoštevati točno določene strategije delovanja. Poleg tega se spremembe v taki stranki dogajajo počasi in poredko, a takrat preiščeno. V slabo institucionalizirani stranki se dogajajo prav nasprotni procesi (Panebianco 1988, 58).

Skrajni točki sta torej močna oz. visoko institucionalizirana in šibka oz. slabo institucionalizirana stranka. V prvem skrajnem primeru, torej pri močni instituciji, so notranje podskupine komajda organizirane, pravzaprav so to le *tendence*. Pri šibki instituciji so zelo dobro organizirane, to so precej samostojne *frakcije*. Razlika v stopnji institucionalizacije se kaže tudi pri rekrutaciji novih elit oz. voditeljev. V visoko institucionalizirani stranki lahko novi ljudje pridejo na vrh stranke le, če to odobri samo centralno vodstvo (centripetalno gibanje), pri slabo institucionalizirani pa, če se izrazijo kot pripadniki ene od frakcij, ki jim dovoli hiter vstop med vodilne (centrifugalno gibanje). V prvem primeru gre za vertikalno, v drugem pa za horizontalno rekrutacijo elit (Panebianco 1988, 60-61).

3 ORGANIZACIJA IN NJENO OKOLJE

Vsaka organizacija ni le zaprt sistem, ki se mora ukvarjati le z notranjimi zadevami, temveč je vključena v življenje nekega širšega sistema. Kontingenčni model organizacijo obravnava kot odprt sistem, kjer se mora prilagajati spremembam, ki se dogajajo v okolju. Organizacijska urejenost je mišljena kot odvisna spremenljivka, ki je odvisna od velikosti organizacije, *značilnosti okolja* in tehnologije (Panebianco 1988, 183). Slabost tega modela je determinizem vzročne povezanosti, kjer odločitve voditeljev organizacije nimajo velikega pomena (Panebianco 1988, 184). Sicer pa kontingenčni model v splošnem izraža pričakovanje, da bo organizacijska urejenost odvisna predvsem od tega, kaj in pod katerimi pogoji organizacija namerava (Deschouwer v Lawson 1994, 181).

Za namen te diplomske naloge je pomembno le razmerje med organizacijo in okoljem. Panebianco pravi, da je to pravzaprav vzajemen odnos, kjer okolje vpliva na organizacijo in obratno. Na eni strani so posledice pritiskov in okoljskih sprememb na organizacijo, na drugi pa pomen tradicionalne volilne baze, torej tistega dela okolja, ki je življenjsko pomemben za preživetje organizacije. Stopnja prilagodljivosti oz. adaptacije okolju, je odvisna od *značilnosti okolja* in *stopnje institucionalizacije* organizacije. Odnos med okoljem in organizacijo je torej odnos soodvisnosti (Panebianco 1988, 204).

Skrajni točki, ki jih lahko organizacija v odnosu z okoljem doseže, sta pasivna prilagodljivost okolju in dominacija organizacije nad okoljem. V prvem primeru je okolje močnejše in se mu mora organizacija prilagajati, v drugem pa je močnejša organizacija, tako da okolju diktira spremembe v skladu s svojimi cilji (Panebianco 1988, 11). Seveda pa vsaka organizacija v realnosti razvije neko stopnjo adaptacije, prav tako pa tudi dominacije do okolja.

3.1 ZNAČILNOSTI OKOLJA

Značilnosti okolja, kot rečeno, pomembno vplivajo na organizacijo. Okolja tako ločimo glede na *stopnjo negotovosti* oz. predvidljivosti, kar ima navadno tri dimenzije: kompleksnost/enostavnost, stabilnost/nestabilnost in sovražnost/odprtost okolja do organizacije (Panebianco 1988, 204).

Kompleksnost okolja je po mnenju nekaterih teoretikov vzrok za organizacijsko kompleksnost⁵ (Panebianco 1988, 205). Bolj kot je torej kompleksno okolje organizacije, večja naj bi bila tudi kompleksnost organizacije. Kompleksnost okolja namreč pomeni tudi manjšo predvidljivost, kar organizacijo prisili v bolj poudarjeno notranjo specializacijo. Na ta način se poveča število ljudi, ki imajo neposreden stik z okoljem ter razširi nadzor nad negotovostjo okolja. To obenem že pomeni tudi večjo kompleksnost organizacije (Panebianco 1988, 205).

Stabilnost okolja premo sorazmerno vpliva na njeno predvidljivost, saj je manj stabilno okolje tudi manj predvidljivo. V zelo nestabilnih okoljih lahko preživijo le organizacije z decentralizirano strukturo odločanja, stabilna okolja pa so bolj primerna za centralizirane organizacije (Panebianco 1988, 205-206).

Sovražnost oz. odprtost okolja do organizacije se pokaže v razmerah, ki jih ima organizacija za delovanje v določenem okolju. V razmerah, ki so do organizacije neprijazne oz. sovražne, se znotraj organizacije vzpostavi veliko večja enotnost oz. kohezija. To je posledica neke zunanje grožnje, ki v organizaciji povzroči negotovost, slednja pa pospešuje kohezivnost (Panebianco 1988, 206).

Omenjena negotovost pa je diametralno nasprotna negotovosti, ki jo povzročita kompleksnost in nestabilnost okolja. Omenjena pojava ogrožata le organizacijsko stabilnost oz. urejenost, medtem ko sovražnost ogroža tudi organizacijsko preživetje. Vse tri dimenzije negotovosti so povezane, saj so kompleksna okolja navadno tudi nestabilna. Pod določenimi pogoji postanejo zelo kompleksna in nestabilna okolja tudi sovražna. V tabeli 3.1 lahko vidimo razmerja med omenjenimi lastnostmi okolja in stopnjo notranje kohezije v organizaciji (Panebianco 1988, 206).

---

⁵ Michels (v Panebianco 1988, 205) meni, da je *kompleksnost organizacije* predvsem odvisna od njene velikosti. S povečevanjem organizacije naj bi se povečevala notranja delitev dela ter število hierarhičnih nivojev, kar že pomeni večjo kompleksnost. Vse skupaj naj bi vodilo tudi v večjo centralizacijo odločitev ter v končni fazi v oligarhično organizacijo. Rast organizacije je tako po mnenju Michelsa vzrok za vse spremembe, ki se zgodijo v organizaciji (Panebianco 1988, 185). Nasprotno, Panebianco ugotavlja, da velikost organizacije nima pomembnega vpliva na njeno kompleksnost, bodisi če jo obravnavamo kot neodvisno ali kot odvisno spremenljivko v primerjavi z drugimi spremenljivkami (Panebianco 1988, 186-192).

Tabela 3.1: Razmerje med negotovostjo okolja in stabilnostjo organizacije

OKOLJE	ORGANIZACIJA Stopnja notranje kohezivnosti
enostavnost, stabilnost	visoka
kompleksnost, nestabilnost	nizka
visoka kompleksnost, visoka nestabilnost	visoka

Vir: Panebianco (1988, 206-207).

3.2 POLITIČNE STRANKE IN NJIHOVO OKOLJE

Politične stranke delujejo v mnogih okoljih, ki jih lahko imenujemo tudi arene. V nekaterih arenah z drugimi vpletenimi organizacijami tekmujejo za vire, ki jih nujno potrebujejo za preživetje. V drugih arenah pa pride do izmenjave teh virov, bodisi na osnovi vzajemnosti, v korist stranke ali v korist drugih organizacij. So pa vse te arene povezane med sabo, tako da vpliv seže iz ene v drugo in vse skupaj tvorijo nekakšno omrežje relevantnih okolij. To pomeni, da se viri, ki jih stranka dobi v eni od aren, nato porabijo v drugih arenah za druge namene ter da uspeh v eni od aren lahko pomeni uspeh tudi v drugih. Materialne vire, ki jih politična stranka recimo dobi od neke skupine pritiska v zamenjavo za propagiranje njenih interesov, nato porabi za financiranje volilne kampanje (Panebianco 1988, 207).

Medsebojna soodvisnost aren politične stranke pa pomeni tudi, da poslabšanje razmer v eni povzroči tudi poslabšanje razmer v drugih arenah. Meje med posameznimi arenami so torej relativno zabrisane, prav tako se spreminjajo tako same kot njihovo število. Pa vendar lahko izločimo nekaj najpomembnejših, kot sta parlamentarna in volilna arena. V nadaljevanju se bom osredotočil na volilno areno in zato podrobneje predstavil njene značilnosti (Panebianco 1988, 208).

3.3 VOLILNA ARENA

Volilna arena je tisto okolje, kjer politične stranke tekmujejo med seboj za naklonjenost volivcev (Panebianco 1988, 208). Rezultat posamezne stranke na volitvah namreč kaže na njeno (ne)uspešnost nastopanja v volilni areni. Kot že omenjeno, si lahko politične stranke v nekem obdobju pridobijo določeno količino moči, s katero lahko same do neke mere vplivajo na razmere v volilni areni. Govora je o institucionalizaciji političnih strank (Panebianco 1988, 55).

Glavni akterji so torej politične stranke, vendar pa tudi drugi dejavniki pomembno vplivajo na razmere v areni. Eden od teh je gotovo prevladujoča ideološka usmerjenost volivcev ter njihovo trenutno razpoloženje (Mair in drugi 2004, 5). Na razmere v volilni areni pomembno vplivajo tudi pravila, ki urejajo tekmovanje. Večinoma o teh pravilih odločajo prav politične stranke same, saj jih sprejemajo in spreminjajo v oblastnih organih – v parlamentarni in v izvršilni veji oblasti. Vsakokratna oblast lahko torej do neke mere spreminja pravila v svojo korist in si na ta način priskrbi boljše izhodišče za nadaljnje tekmovanje v volilni areni (Mair in drugi 2004, 13).

3.3.1 ZNAČILNOSTI VOLILNIH AREN

V primeru, da je določena volilna arena relativno *stabilna* in ni velikih sprememb v razmerju moči med strankami med posameznimi volitvami, lahko pričakujemo večjo kohezivnost in stabilnost dominantnih koalicij posameznih strank. Nasprotno pa se dogaja, ko je volilna arena polna velikih preobratov in sprememb od volitev do volitev (*nestabilna arena*) – takrat imajo voditelji veliko več težav z nadzorom nad okoljsko negotovostjo ter z notranjimi trenji. Stabilnost volilne arene je v veliki meri odvisna od stopnje institucionalizacije političnih strank, ki v njej sodelujejo (Panebianco 1988, 208). Bolj kot je stranka institucionalizirana, manj čuti vpliv okoljske negotovosti (Panebianco 1988, 209).

Druga pomembna značilnost je stopnja *kompleksnosti* volilne arene, ki tudi vpliva na stopnjo nadzora politične stranke nad volilno areno. Najvplivnejši faktor kompleksnosti je obstoj drugih strank in skupin, ki tekmujejo v isti volilni areni, predvsem pa imajo isto ciljno skupino oz. socialno bazo volivcev (Panebianco 1988, 209). Razlika obstaja, če gre za dvostrankarski sistem, kjer si stranki ne posegata pomembneje v volilno bazo ali za večstrankarski sistem, kjer obstaja veliko podobnih strank, ki so zaradi ideološke sorodnosti neposredne tekmice za glasove. Kompleksnost volilne arene je torej odvisna (po pomembnosti) od *obstoja tekmecev, njihovega zanimanja za strankino volilno bazo in števila tekmecev* (Panebianco 1988, 210). Bolj kot je volilna arena kompleksna, večja je negotovost znotraj politične stranke ter tudi negotovost znotraj volilne arene. Tako kot nestabilnost, namreč tudi kompleksnost vpliva na percepcije udeležencev, ki v veliki kompleksnosti zaznajo nevarnost. Znotraj politične stranke pride do različnih mnenj o taktikah, ki bi bile najbolj primerne za nastalo situacijo, to pa povzroči povečanje negotovosti (Panebianco 1988, 210).

Tako kompleksnost kot nestabilnost torej povzročita nasprotja in delitve znotraj stranke. Če pa volilna arena postane zelo kompleksna in zelo nestabilna, pride do pojava *sovražnosti* do politične stranke. Posledično se politična stranka notranje poenoti in podpre dominantno koalicijo (Panebianco 1988, 212).

3.4 SPREMEMBE V VOLILNI ARENI

Znotraj volilne arene lahko pride do določenih sprememb, ki vplivajo na razmerje moči med političnimi strankami. Ker je to stanje odvisno od mnogih akterjev in dejavnikov, lahko torej spremembe pridejo iz različnih naslovov. Spodaj bom naštel in opisal nekaj možnih sprememb v volilni areni, ki jih najpogosteje omenjajo nekateri avtorji.

V zadnjem času je največkrat omenjena oblika spremembe v volilni areni tista, ki je posledica *sprememb v družbeni strukturi prebivalstva*. Ta pogled izhaja iz tradicionalnih povezav med posameznimi družbenimi skupinami in političnimi strankami. Taka povezava je recimo obstajala med t.i. modrimi ovratniki in socialističnimi ali delavskimi strankami ter med kmeti in kmečkimi strankami. Tako kot je bil ekonomski razvoj nekdanj vzrok za nastanek teh skupin, je sedaj tudi vzrok za njihovo razkrajanje (Mair in drugi 2004, 3). Družbene in ekonomske spremembe so namreč povzročile splošno povečanje virov, s katerimi razpolagajo prebivalci. Tako ima danes povprečen evropski državljan enostavne izobraževalne možnosti, finančno varnost ter široko možnost dostopa do informacij (Strøm in Svåsand 1997, 13). Zaradi vsega omenjenega se je število pripadnikov omenjenih skupin močno zmanjšalo, kar posledično pomeni tudi znižanje števila zvestih volivcev določenih strank. Zvišal pa se je delež belih ovratnikov, ki tradicionalno niso zvesti nobeni politični stranki. Za politične stranke lahko to pomeni dvoje: priložnost za tiste stranke, ki prej niso bile vezane na določene družbene skupine volivcev in izziv za tiste stranke, ki so izgubile precejšnje število zvestih volivcev (Mair in drugi 2004, 3).

Drugi pogled, ki ga imenujemo *strukturna preusmeritev*⁶, govori o izgubi enotnosti znotraj družbenih skupin. Te skupine so bile v preteklosti tradicionalno zveste določenim političnim strankam, odstotek »razpoložljivih« volivcev pa je bil relativno majhen. Veliki deli teh skupin so se sedaj obrnili k drugim strankam, morda tudi k tistim, ki predstavljajo glavnega nasprotnika stranki, za katero so volili prej. Vzorci

---

⁶ Kot »strukturno preusmeritev« prevajam izraz »structural dealignment«.

pripadnosti s strukturno preusmeritvijo ostanejo dokaj nepredvidljivi, politične stranke torej nimajo več zagotovljene podpore, ki so jo nekoč imele in so prisiljene razvijati nove strategije za pridobivanje volivcev. Če pa se ti vzorci pripadnosti na novo stabilizirajo, govorimo o *strukturni prerazdelitvi*⁷ (Mair in drugi 2004, 3-4).

Med volivci je v zadnjem času opaziti *upad strankarske pripadnosti*, vedno manj se torej identificirajo s posameznimi političnimi strankami. Če so bile še do nedavnega psihološke vezi med volivci in posameznimi strankami precej močne, so v zadnjem času v veliki meri izginile. Največkrat so spremembe povezane s socialnimi razmerami posameznika, bodisi zaradi menjave službe, preselitve ali poroke. V nasprotju s prvima dvema oblikama sprememb v volilni areni, gre torej tu za individualno pripadnost politični stranki (Mair in drugi 2004, 4).

Naslednja sprememba je *sprememba v vrednotni usmerjenosti* volivcev. Od sedemdesetih let naprej naj bi postmoderne vrednote vedno bolj pridobivale na veljavi (Mair in drugi 2004, 5). Urbanizacija, sekularizacija, emancipacija žensk in predvsem boljši materialni položaj prebivalcev botrujejo temu, da so na pomenu pridobila vprašanja, ki uveljavljenim političnim strankam pomenijo nek nov položaj in predstavljajo grožnjo, na katero se velikokrat ne znajo odzvati (Strøm in Svåsand 1997, 14). Sedaj je torej pomembno vprašanje, ali so stare delitve (na levo in desno, na religiozno in sekularno...) še vedno relevantne ali pa so jih nove vrednote v tem prehiteli. Splošno mnenje gre v smeri priznavanja relevantnosti tako starim kot novim vrednotam, prisotnost starih pa razkriva dejstvo, da veliko klasičnih problemov (recimo enakost) še vedno ni razrešenih (Mair in drugi 2004, 5).

Če so dosedanje zvrsti sprememb poudarjale pomembnost odzivnosti političnih strank, pa naslednja govori o pomembnosti prevzemanja pobude z njihove strani. Politične stranke lahko tudi same vplivajo na spremembe oz. jih sprožijo – z *izbiro tematik*. Gre za iskanje in razširjanje novih tematik, ki lahko stranki potencialno prinesejo večjo priljubljenost in posledično boljši volilni rezultat. Uporaba te spremembe je pri strankah pogosta predvsem po neuspehu na volitvah. Seveda pa vsaka nova tematika ne bo nujno prinesla uspeha, nasprotno, večina predlogov je že vnaprej obsojena na neuspeh. Tudi političnim strankam, ki so rezultatsko uspešne, koristi iskanje novih tematik, še bolj pa poudarjanje starih in preizkušenih (Mair in drugi 2004, 6).

---

⁷ Kot »strukturno prerazdelitev« prevajam izraz »structural realignment«.

Od mnogih dejavnikov je odvisno, ali politični stranki bolj koristi *položaj vladne ali opozicijske stranke*. Na eni strani so zagovorniki teze, da ima stranka, ki zaseda mesto v vladni koaliciji, prednost zaradi možnosti nadzora nad gospodarstvom, vpliva na množične medije in (v nekaterih državah) pristojnosti določitve datuma volitev (Strøm in Swindle 2002 v Mair in drugi 2004, 7). Nasprotno pa nekateri menijo, da je za stranko koristneje biti v opoziciji. Vlada je namreč prvi krivec ob morebitnih slabostih državne uprave, prav tako pa je dolžna uzakoniti tudi nepriljubljene (čeprav nujne) javne politike. Prav tako so vladne stranke deležne tudi ostrejših kritike s strani medijev. Kljub temu, da bi iz prakse lahko sklepali, da stranki sodelovanje v vladi bolj škoduje kot koristi, pa v končni fazi o tem odločajo specifične razmere znotraj določene države (Mair in drugi 2004, 7). Poleg tega se meje med pozicijo in opozicijo lahko tudi zabrišejo, saj so vedno pogostejši hitri preskoki političnih strank iz enega zavezništva v drugo (Mair in drugi 2004, 8).

Glavna funkcija političnih strank naj bi bila povezovanje civilne družbe s političnimi institucijami in odločevalskimi procesi. O *krizi političnih strank* lahko govorimo takrat, ko stranke ne izpolnjujejo te ključne naloge in ko državljani med političnimi strankami ne najdejo take, ki bi ustrezala njihovim političnim preferencam ter nimajo občutka, da lahko pomembno vplivajo na razmere v volilnem okolju. Prva posledica takega stanja je lahko znižanje volilne udeležbe ali pa povečan delež t.i. negativnih volivcev, ki za neko stranko glasujejo z namenom, da bi drugi stranki preprečili uspeh. Ob pojavu krize etabliranih političnih strank se navadno poveča uspeh populističnim in nacionalističnim strankam (Mair in drugi 2004, 8).

Strøm in Svåsand (1997, 14-15) navajata še nekaj drugih sprememb oz. izzivov v volilni areni. Pravita, da se je korenito spremenila sama *narava politične skupnosti*. Prvi vzrok za to je vzpon nekdanj »tihih« in neopaznih skupin prebivalstva, predvsem določenih manjšinskih skupin. Na ta način so na vplivu pridobile organizacije, ki združujejo mlajšo ali starejšo populacijo, invalide, potrošnike ter tudi etnične manjšine. Drugi vzrok je povečana mednarodna integracija, predvsem v okviru Evropske unije. Preko nadnacionalnih strankarskih združenj nastaja nov strankarski sistem s središčem v Evropskem parlamentu (Strøm in Svåsand 1997, 14-15).

Spremembe politične organiziranosti se kažejo v vzponu alternativnih načinov organiziranja, ki jih do 70. let skorajda niso poznali. Gre za okoljevarstvene

organizacije, ozko osredotočena protestna gibanja, organizacije, ki združujejo etnične ali jezikovne manjšine, združenja žensk... Kljub temu, da te organizacije in gibanja navadno delujejo izven strankarskega sistema, so si izborile veliko vpliva na volilno telo, tako da jih morajo politične stranke vključevati v javno debato, ker pa se ukvarjajo z ozkimi tematikami, to političnim strankam predstavlja še večjo težavo (Strøm in Svåsand 1997, 15).

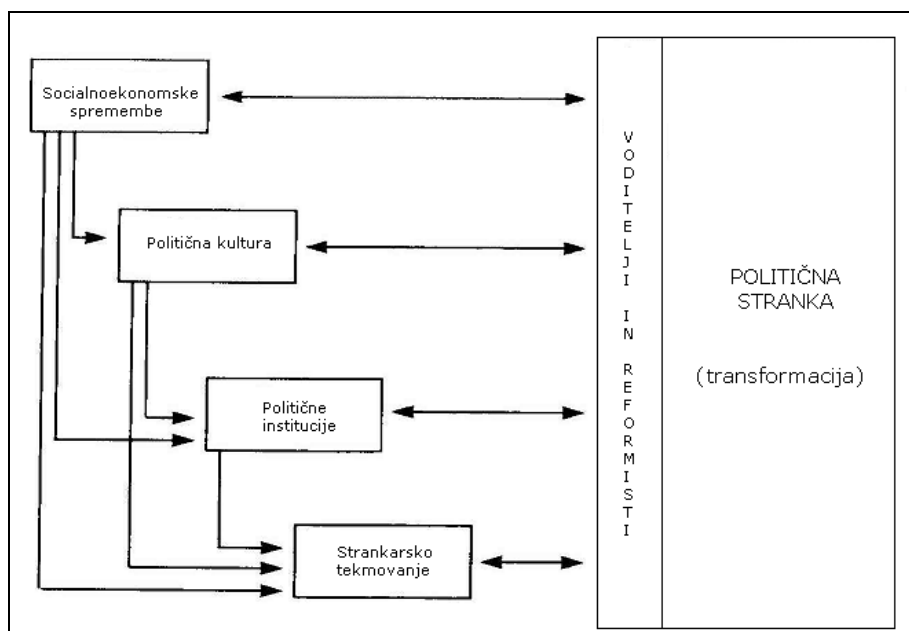
Tudi *tehnološki razvoj* pomeni velik izziv za sodobne politične stranke. Najbolj občutijo predvsem tri spremembe: porast elektronskih množičnih medijev, povečano hitrost prevoza in mobilnosti ter revolucijo v informacijski tehnologiji (Strøm in Svåsand 1997, 16). Nekatere tradicionalne funkcije političnih strank so torej močno razmajane, najbolj pa funkcija informiranja volivcev – slednji si sedaj sami hitro najdejo določene informacije, ki jih potrebujejo (Strøm in Svåsand 1997, 17).

Politične stranke so organizirane in delujejo znotraj okvirov, ki jih določajo institucionalna pravila. Govora je o volilni zakonodaji, o načinih financiranja političnih strank, o pristojnostih nacionalnih, regionalnih in lokalnih vlad, v katerih sodelujejo prav predstavniki političnih strank itd. Ko govorimo o *institucionalnih spremembah*, govorimo torej o tistih spremembah, ki političnim strankam spremenijo okvire delovanja (Strøm in Svåsand 1997, 17). Obenem pa politične stranke tudi sprožajo te spremembe, saj sodelujejo v organih, ki o teh spremembah odločajo. V zadnjem času je najpogostejši primer institucionalne spremembe decentralizacija avtoritete na nižje ravni vlade znotraj posamezne države. Posledice take spremembe so lahko ustanavljanje novih regionalnih in lokalnih političnih institucij ali pa krepitev starih z delegiranjem pristojnosti z državne ravni. Znotraj političnih strank na ta način regionalni in lokalni odbori pridobivajo nove naloge in pristojnosti ter tudi finančne vire (Strøm in Svåsand 1997, 18).

Frank L. Wilson (v Lawson 1994, 264) je na primeru francoskih političnih strank ugotovil, da obstaja kar nekaj vzrokov za spremembe v političnih strankah: socialnoekonomske spremembe, spremembe politične kulture, ustavne ali institucionalne spremembe, spremembe strankarskega tekmovanja in vpliv strankarskih voditeljev in reformatorjev (Wilson v Lawson 1994, 264). Ta razmerja so prikazana na sliki 3.1.

Slika 3.1: Wilsonov model sprememb v političnih strankah

Vir: prirejeno po Wilson v Lawson (1994, 265).

Kot je razvidno iz omenjene slike, so *spremembe strankarskega tekmovanja* najpomembnejši dejavnik sprememb znotraj političnih strank. Tu lahko gre za vstop novih političnih strank, izginotje starih tekmecev, uporabo novih taktik in pristopov, spremembe pravil strankarskega tekmovanja ali za pojav novih tekmovalnih situacij⁸. Nekoliko manjši, še vedno pa precejšen vpliv imajo *spremembe političnih institucij*, še posebej, če neposredno vplivajo na strankarsko tekmovanje (Wilson v Lawson 1994, 265). *Spremembe politične kulture* in *socialnoekonomske spremembe* ne dosežejo takega vpliva. Pomembno vlogo lahko odigrajo le dolgoročno, ne moremo pa z njimi razložiti kratkoročnih sprememb strankarske organiziranosti (Wilson v Lawson 1994, 264).

Wilson dodaja, da politične stranke ne le pasivno spremljajo spremembe iz okolja, temveč s svojimi potezami tudi same aktivirajo te spremembe. Pomembno vlogo pri tem odigrajo strankini voditelji in reformisti, ki v imenu stranke sprejemajo javne politike in jih implementirajo (Wilson v Lawson 1994, 265).

Zgoraj naštetе spremembe so zelo raznovrstne in jih lahko razvrstimo glede na določene značilnosti. Opazimo lahko, da se precej teh sprememb zgodi na nivoju prebivalstva (na

⁸ Tak primer je bil v Sloveniji leta 2004, ko smo prvič volili poslance za Evropski parlament. Podobno se bo zgodilo tudi v bližnji prihodnosti, ko bomo z ustanovitvijo pokrajinskih volilnih okrajev volili predstavnike pokrajinskih teles.

individualnem ali skupinskem nivoju), pomembno vlogo igrajo spremembe v zvezi s političnimi strankami ter še širše, spremembe v političnem in družbenem sistemu. Lahko pa omenjene spremembe razvrstim tudi glede na Wilsonovo klasifikacijo sprememb v okolju (tabela 3.2).

Tabela 3.2: Razvrstitev sprememb glede na Wilsonovo klasifikacijo sprememb

ZVRSTI SPREMEMB	SPREMEMBA
(1) socialnoekonomske spremembe	<i>sprememba v družbeni strukturi prebivalstva</i> <i>strukturna preusmeritev</i> (1) upad strankarske pripadnosti (2) sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev <i>tehnološki razvoj</i>
(2) spremembe politične kulture	(3) kriza političnih strank
(3) spremembe političnih institucij	(4) institucionalna sprememba
(4) spremembe strankarskega tekmovanja	<i>sprememba narave politične skupnosti</i> (5) sprememba politične organiziranosti (6) položaj vladne ali opozicijske stranke
(5) vpliv strankarskih voditeljev	(7) izbira tematik

Viri: Mair in drugi (2004, 3-9); Strøm in Svåsand (1997, 12-18); Wilson v Lawson (1994, 264-266).

Največ je »socialnoekonomskih sprememb«, zato bom izmed petih izbral le dve najbolj relevantni za razmere v slovenski volilni areni. Zaradi relativno kratkega obdobja večstrankarstva je utopično pričakovati že izoblikovano zvesto pripadnost družbenih razredov določenim strankam. »Sprememba v družbeni strukturi prebivalstva« in »strukturna preusmeritev« namreč predvidevata prav slednje in sta prilagojeni razmeram v zahodnoevropskih demokracijah. Med »spremembami strankarskega tekmovanja«, ki imajo po Wilsonovem mnenju izmed vseh največji pomen (Wilson v Lawson 1994, 264-265), bom izpustil »spremembo narave politične skupnosti«, saj ima veliko skupnega z »spremembo politične organiziranosti«. V obeh primerih gre namreč za spremembo razmer v smislu pojava doslej netipičnih političnih akterjev, ki so si pridobili precejšnje možnosti vpliva na odločitve, ki jih sprejemajo oblastni organi (Strøm in Svåsand 1997, 14-15). Edina sprememba, ki jo lahko klasificiram kot »spremembo politične kulture«, je »kriza političnih strank«. Vzpon populizma in znižanje volilne udeležbe je namreč znak, da gre razvoj politične kulture v negativno smer (Mair in drugi 2004, 8). Krizo političnih strank bi lahko uvrstil tudi v tretjo ali v četrto skupino sprememb, saj se njene posledice lahko čutijo tako v institucionalnih spremembah kot tudi v spremembah volilnega sistema (Mair in drugi 2004, 9).

4 ODZIVI POLITIČNIH STRANK NA SPREMEMBE

Politične stranke imajo široko izbiro možnosti, ko se poskušajo odzvati na spremembe, ki se zgodijo v politični areni. Odzivi političnih strank na enake izzive oz. spremembe so lahko zelo različni, v osnovi pa so odvisni predvsem od tega, kako jih stranke zaznajo. Včasih se zgodi, da politična stranka sprememb sploh ne opazi, čeprav se zdijo očitne, drugič pa jih stranka zazna, kljub temu da ostanejo javnosti neopažene. Poleg zaznave s strani politične stranke, na način odziva vpliva tudi obseg spremembe ter odločitev politične stranke, kako se odzvati. (Mair in drugi 2004, 9). Drugo pomembno dejstvo, ki se ga moramo zavedati je, da se tako spremembe kot odzivi na njih razlikujejo po pomembnosti glede na obravnavani sistem ter glede na obravnavano stranko. Če se torej v dveh različnih okoljih zgodi enaka sprememba, je skoraj gotovo, da v dveh različnih političnih strankah ne bo dobila enake teže (Mair in drugi 2004, 10).

Kot že omenjeno, je eden od načinov odziva *neodzivnost*. Včasih se politične stranke namreč sploh ne odzovejo na »objektivne« spremembe, ki se zgodijo v okolju. To je bodisi posledica nezavedanja spremembe in njenih posledic, bodisi zanikanja pomembnosti te spremembe. Včasih pa imajo stranke dobre razloge za tako odločitev, saj jim, predvsem v manj konkurenčnih sistemih, to dolgoročno ne prinese padca priljubljenosti. Nenazadnje pa so taki padci ter tudi vzponi, v omejenem obsegu, sestavni del življenjske poti vsake politične stranke (Mair in drugi 2004, 10).

Najpogostejši odziv političnih strank je *sprememba notranjega organizacijskega ustroja*. Velikokrat gre za profesionalizacijo nekaterih položajev, ki so bili pred tem nepoklicni. Take spremembe so navadno posledica miselnosti, da s stranko dejansko ni nič narobe in da le neustrezno sporoča svoje poglede javnosti, tako da je v prihodnosti bolj poudarjena komunikacija z množičnimi mediji (Mair in drugi 2004, 11). Druga pogosta oblika organizacijskih sprememb je (de)centralizacija. Oblika notranje spremembe kot odziv na spremembe v okolju je tudi uvedba novih metod za selekcijo kandidatov. Stranke se tako lahko odločijo, da bodo raje rekrutirale medijsko prepoznavne osebnosti kot pa ljudi iz strankarske organizacije same; naslednja možnost je tudi pogostejše menjavanje predlaganih kandidatov stranke za mesta na oblastnih položajih (Mair in drugi 2004, 11).

Politične stranke lahko kot obliko odgovora izberejo *spremembo strategije do (skupin) volivcev*. Lahko gre za radikalno obračanje k novim ciljnim skupinam, ki so se pojavile ali pa za osredotočanje na skupine, ki prej niso obsegale njihovega volilnega telesa. V prvem primeru gre za zamenjavo starih ciljnih skupin z novimi, v drugem pa za dodajanje novih ciljnih skupin. Tretja možnost je krepitev povezave z že obstoječimi ciljnim skupinami. Vsekakor pa politične stranke volilno telo (večinoma) še vedno obravnavajo kot razdeljeno na skupine in ne na posameznike (Mair in drugi 2004, 12).

Sprememba strategije do drugih političnih strank pomeni na novo opredeliti odnos, ki ga ima politična stranka z drugimi strankami. V okviru taktičnega načrta se mora odločiti, katere stranke so sedaj glavni konkurenti in s katerimi se spleča sklepati zaveznitva. Omenjeni tekmeči so, predvsem v volilni kampanji, glavna tarča napadov, s prijateljsko stranko pa lahko stranka sklene pakt o nenapadanju, morebitno volilno koalicijo ali se s to stranko celo združi. Znatnost koristi od teh dejanj je odvisna največ od značilnosti volilnega sistema (Mair in drugi 2004, 12).

Oblika strategije so tudi *programske in ideološke spremembe ter spremembe javnih politik*. Stranke se odzovejo na spremembe s spremenjenimi stališči do javno-političnih tematik (Mair in drugi 2004, 12) ali s spremembo pozicije na kontinuumu levo-desno. V smislu osredotočanja na ciljne skupine volivcev, se lahko odločijo za bolj sektorski pristop ali pa za odmik k »polovi vse« (catch-all) pristopu. Pomembno vlogo pri programskih položajih ter pri stališčih glede javnih politik, igrajo tudi interesne skupine (Mair in drugi 2004, 13). Za stranke, ki uporabljajo pristop »polovi vse«, je značilno, da so povezane z več raznovrstnimi interesnimi skupinami in ne z le eno specifično, kot je bilo značilno za socialdemokratske stranke (tesna povezanost s sindikati). Še posebej so postale relevantne interesne skupine, ki se udeležujejo na področju novih družbenih gibanj, zato imajo politične stranke lahko precejšnje koristi od povezave z njimi (Mair in drugi 2004, 13).

Zadnja oblika odgovora političnih strank so *institucionalne reforme*. Politične stranke, ki sodelujejo v zakonodajni ali/in izvršni oblasti (to so stranke, ki imajo tudi javni del), lahko spreminjajo pravila igre ter si tako izboljšajo začetne možnosti v volilni tekmi. Zelo neposredna možnost je spreminjanje volilne zakonodaje – Taagepera in Shugart (1989, 4 v Mair in drugi 2004, 13) menita, da je volilni sistem tisti, ki ga je najlažje spreminjati od vseh komponent političnega sistema. Bolj posredna oblika manipulacije

je prikrojevanje pravil, ki urejajo financiranje strank ter dostop strank do javnih medijev. Vsekakor pa so vse to načini, s katerimi se stranke zaščitijo pred nepredvidljivimi dogodki v volilni areni, v prvi vrsti pred možnostjo volilnega poraza (Mair in drugi 2004, 13).

Ker se v tej diplomski nalogi ukvarjam z *organizacijskimi* spremembami v političnih strankah, bom vso pozornost posvetil tistim odzivom, ki so organizacijske narave. V nadaljevanju bom torej zožil področje preučevanja na slovensko volilno areno ter na spremembe, ki so se v njej zgodile, nato pa poskušal najti odzive politične stranke SDS na spremembe. Kot omenjeno, se bom ukvarjal le z odzivi, ki so vključevali organizacijske spremembe. Dejstvo pa je, da ena sprememba za seboj povleče tudi druge spremembe, tako da so sklopi možnih odzivov političnih strank velikokrat povezani med seboj.

Panebianco (1988, 243) se zaveda, da večjih organizacijskih sprememb v političnih strankah ni enostavno ločiti od preostalih, manjših sprememb, ki se pogosto dogajajo in ki na organizacijsko urejenost vplivajo v manjši meri. Sprememba organizacijske urejenosti je tista, ki spremeni ustroj dominantne koalicije v stranki, odnose med notranjimi podskupinami ter nadzor nad sistemom dodeljevanja spodbud. Slednje posledično pomeni spremembo v razmerju moči – tako v vertikalni kot v horizontalni smeri (Panebianco 1988, 243).

Analitično gledano, se sprememba organizacijskega reda oz. ustroja zgodi v treh fazah. Za *prvo fazo* je značilna spodbuda iz okolja v obliki pritiska – bodisi neuspešnosti stranke na volitvah ali poslabšanja menjalnega položaja stranke v volilni areni. Te spodbude iz okolja navadno sovpadajo z notranjo krizo kot je nujnost generacijske spremembe ali razdeljenost glede določene tematike (Panebianco 1988, 243). V *drugi fazi* pride do odstranitve starega vodstva, ki ni bilo sposobno učinkovitega spopada s krizo in do vzpostavitve novih zavezništov, ki vodijo do predstavitve nove vodstvene koalicije. *Tretja faza* je faza organizacijskega prestrukturiranja. Spremenijo se tako pravila notranjega delovanja kot tudi formalni cilji organizacije⁹. Sprememba ciljev legitimira novo vodstvo, saj se s tem javnosti pokaže nujnost doseženih sprememb iz nekih plemenitih razlogov, ki bodo pozitivno vplivali na prihodnost organizacije

---

⁹ Slednje že precej meji na programske spremembe, kar je le dokaz o povezanosti posameznih tipov sprememb.

(Panebianco 1988, 244). Ob sklenitvi cikla sta možni dve posledici: kriza je lahko razrešena ali pa ne. Stranka lahko torej preide v uspešnejše obdobje ali pa krizi sledi nova kriza in ponovni poskusi izhoda iz nje (Panebianco 1988, 245).

4.1 VOLILNI USPEH IN SPREMEMBE

V zahodnih demokracijah je glavno merilo (ne)uspešnosti političnih strank, njihov rezultat na volitvah. Uspešna je torej tista stranka, ki uspe izboljšati svoj rezultat, ne glede na njeno siceršnjo notranjo organizacijo (Wilson v Lawson 1994, 271). Ko pa doživi slab rezultat oz. neuspeh, velikokrat sledijo spremembe, ki v manjši ali večji meri reformirajo delovanje politične stranke. Veliko je odvisno od voditeljev, ki lahko tudi ne pristanejo na to, čeprav so volilni rezultati očitno v upadu. T.i. doktrinarna čistost je prav tako mogoč vzrok za odklanjanje sprememb – dominantna koalicija v stranki takim rezultatom ne pripisuje velikega pomena, saj naj bi bili le posledica prehodnih razmer, ki niso naklonjene tej doktrini (Wilson v Lawson 1994, 271). Če pa že mora priti do sprememb, se v strankah raje odločijo le za manjše taktične spremembe, kot pa da bi reformirali program ali se osredotočili na drugo volilno bazo. Slednje pomeni preveliko tveganje, saj se lahko zgodi, da se zaradi poskusov pridobivanja novih volivcev, izgubi še ostale zveste volivce oz. volilno bazo (Wilson v Lawson 1994, 272).

5 ANALIZA

5.1 KRATKA ZGODOVINA SDS

Slovenska demokratska stranka (SDS) je bila ustanovljena 16. februarja 1989 pod imenom Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS). Prvi predsednik je bil ing. France Tomšič, že prej voditelj prelomne stavke v Litostroju 1987. leta, povoda za nastanek moderne socialdemokracije pri nas. Novembra 1989 je na volilno-programski konferenci predsednik postal dr. Jože Pučnik, ki je prevzel tudi vodenje Demokratične opozicije Slovenije (Demos), v kateri so združile moči nove opozicijske sile v Sloveniji¹⁰. »Zveza« se je 24. februarja 1990 preimenovala v »stranko«¹¹ in z novim imenom nastopila na prvih svobodnih volitvah v republiško skupščino. Demosova koalicija je sicer zmagala, SDSS pa je prejela 7,8 % glasov (Zver 1996, 96-121).

Na prvih volitvah v samostojni državi leta 1992 je stranka komajda prišla v državni zbor s 3,3 % glasov ter dobila 4 poslance in se pridružila vladni koaliciji, kjer je z Janezom Janšo prevzela obrambno ministrstvo. Na kongresu stranke maja 1993 je Janša postal tudi predsednik stranke in to funkcijo opravlja še danes. Zaradi afere Depala vas je bil leta 1994 odstavljen s položaja obrambnega ministra, SDSS pa je takrat tudi izstopila iz vlade (Zver 1996, 124-158). Naslednje parlamentarne volitve so bile leta 1996, na njih pa je bila SDS tretja s 16,1 odstotkov glasov. V 4-letnem obdobju do leta 2000 je bila kot najmočnejša opozicijska stranka aktivna predvsem v boju za spremembe volilnega sistema¹² (Prunk 2008, 233).

SDS je leta 2000 sodelovala v vladi, ki jo je po padcu koalicije LDS-SLS sestavila skupaj z združeno stranko SLS+SKD. Vse desnosredinske stranke so nato na volitvah istega leta dosegle slab rezultat, visoko zmago pa LDS, ki je Slovenijo vodila še nadaljnja štiri leta. SDS je dosegla 15,8 % delež glasov ter znova zasedla mesto v opoziciji. Leta 2003 se je stranka preimenovala v Slovensko demokratsko stranko, leto

---

¹⁰ V DEMOS so se združile Slovenska demokratična zveza (SDZ), Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), Krščansko-socialna zveza (KSZ) ter načeloma Slovenska kmečka zveza (SKZ). V letu 1990 so se pridružili še Zeleni Slovenije (ZS), Slovenska obrtniška stranka (SOS) in Sivi panterji (Zver 1996, 96).

¹¹ To je omogočil v republiški skupščini leta 1989 sprejeti Zakon o političnem združevanju. Pred tem so se lahko ustanovljale le zveze, pa še to le znotraj obstoječih družbenopolitičnih organizacij.

¹² SDS je bila glavna podpornica sprememb volilnega sistema iz proporcionalnega v večinskega dvokrožnega. Ustavno sodišče je leta 1998 sprejelo odločitev, da mora parlament uveljaviti rezultat referendumu o volilnih sistemih, ob tem pa sklenilo, da je na referendumu leta 1996 zmagal večinski volilni sistem. Dokončna rešitev je bila sprejeta v času Bajukove vlade leta 2000 s sprejemom ustavnega zakona, ki je obšel odločbo ustavnega sodišča in v ustavo zapisal, da v Sloveniji velja proporcionalni volilni sistem (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 77).

pozneje pa zmagala na parlamentarnih volitvah z 29,1 % glasov ter 29 dobljenimi sedeži v državnem zboru. Janez Janša je na ta način skupaj z Novo Slovenijo, Slovensko ljudsko stranko in Demokratično stranko upokojujencev Slovenije sestavil vlado (Prunk 2008, 237-241).

5.2 ZNAČILNOSTI SLOVENSKE VOLILNE ARENE

Volilna arena, v kateri sodeluje tudi Slovenska demokratska stranka, se je formirala s postopno demokratizacijo slovenske oblasti ter njeno ločitvijo od centralne ravni v Beogradu. Do konca osemdesetih let 20. stoletja je v Jugoslaviji veljal enostrankarski sistem, s Komunistično partijo kot edino dovoljeno stranko. Drugače misleči tako niso imeli možnosti združevanja v politične organizacije, vse dokler ni tega dovolil Zakon o političnem združevanju, sprejet konec leta 1989. Do tedaj je že bilo ustanovljenih nekaj zvez oz. gibanj, ki so dejansko delovale kot politične organizacije, *de iure* pa so morale delovati kot članice ene od sistemskih političnih organizacij (Fink-Hafner 2001, 171).

Volilna arena pa je zares nastala s približevanjem prvim demokratičnim volitvam v letu 1990. Stranke so se razdelile na dva tabora – prvi je predstavljal reformirane stranke obstoječega sistema, drugi pa novoustanovljene opozicijske stranke, v največji meri združene v Demosu (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 148-149). Vsekakor pa so tako stare kot nove elite prispevale pomemben delež k razvoju slovenskega strankarskega sistema ter s tem k vzpostavitvi volilne arene.

Začetna faza delovanja volilne arene je bila, ustrezno njeni nezrelosti, zaznamovana z nenadnimi spremembami, velikimi preobrati in nasploh nestabilnostjo. Ob najavi prvih demokratičnih volitev je nastalo veliko število političnih organizacij, ki so si želele tekmovanja, zato je bil strankarski sistem zelo razdrobljen. Zaradi tega, pa tudi zaradi nizkega volilnega praga (2,5 %), je leta 1990 kar 9 kandidatnih list dobilo dovolj glasov za vstop v 80-članski družbenopolitični zbor skupščine. Tudi na naslednjih volitvah, prvih v samostojni državi leta 1992, se je nadaljeval podoben trend, svoje kandidate pa je predstavilo kar 33 političnih strank, od katerih je osmim uspelo prestopiti volilni prag, ki je bil zvišan na 3 mandate (Grad in drugi 2008, 22). Posebej opazen je bil delež izgubljenih glasov, ki je dosegel kar 17,7 % (leta 1990 8,1 %), kljub padcu indeksa frakcionalizacije z 0,87 na še vedno visokih 0,84 (Savec 2005; Fink-Hafner v Lutovac 2006, 374).

Tako kot začetno obdobje je bil tudi nadaljnji razvoj volilne arene zaznamovan z relativno velikim številom strank, ki so uspele priti v državni zbor. Kot je vidno v tabeli 5.1, so rezultati političnih strank od volitev do volitev precej nihali in pričali o nestabilnosti volilne arene. Nastajale so nove politične stranke, druge so razpadale, prihajalo je do pogostih združitvev sorodnih strank ter delitev strank na več delov.

Tabela 5.1: Rezultati ter drugi kvantitativni podatki volitev v družbeno-politični zbor leta 1990 in v DZ RS leta 1992, 1996, 2000 in 2004

	1990	1992	1996	2000	2004
ZLSD (SDP-ZKS)	17,3	13,6	9,0	12,1	10,2
LDS (ZSMS)	14,5	23,5	27,0	36,3	22,8
SKD	13,0	14,5	9,6	/	/
SLS (KZ)	12,6	8,7	19,4	9,5	6,8
DS	9,5	5,0	/	/	/
ZS	8,8	3,7	/	/	/
SDS (SDZS, SDSS)	7,4	3,3	16,1	15,8	29,1
SSS	5,4	/	/	/	/
SOS	3,5	/	/	/	/
SNS	/	10,0	3,2	4,4	6,3
DeSUS	/	/	4,3	5,2	4,0
NSi	/	/	/	8,6	9,1
SMS	/	/	/	4,3	/
Drugi	8,1	17,7	11,3	3,8	11,7
št. tekmujočih strank	17	33	18	16	23
št. izvoljenih strank	9	8	7	8	7
% glasov za stare str.	37,1	37,0	36,0	48,3	33,0
% glasov za nove str.	54,8	45,3	52,7	47,9	55,3
% izgubljenih glasov	8,1	17,7	10,6	3,8	11,7
ind. frakcionalizacije	0,873	0,840	0,811	0,785	0,787
Indeks agregacije¹³	0,0199	0,0313	0,0405	0,0472	0,04603

Vir: Savec (2005); Fink-Hafner v Lutovac (2006, 374).

Značilnosti slovenske volilne arene, tj. arene, kjer primarno tekmuje Slovenska demokratska stranka¹⁴, bom predstavil s tremi Panebiancovimi dimenzijami: kompleksnostjo, stabilnostjo in sovražnostjo. Le-te naj bi razložile stopnjo negotovosti organizacije znotraj določenega okolja.

Okoljska kompleksnost povzroča nepredvidljivost in s tem večjo specializacijo znotraj organizacije, zato ima za posledico tudi večjo kompleksnost znotraj organizacije.

¹³ Indeks agregacije pomeni razmerje med deležem parlamentarnih sedežev največje parlamentarne stranke in številom strank v parlamentu (Fink-Hafner v Lutovac 2006, 374).

¹⁴ SDS je predstavljena tudi v Evropskem parlamentu in torej sodeluje tudi v širši, evropski volilni areni. Vendar pa neposrednega merjenja moči v tem smislu ni, saj za sedeže v Evropskem parlamentu stranke tekmujejo po nacionalnem ključu.

Kompleksnost je odvisna od obstoja tekmecev, njihove ideološke bližine obravnavani stranki in njihovega števila (Panebianco 1988, 205-206). Volilna arena, v kateri nastopa SDS, je že od začetka *kompleksna*, saj so izpolnjeni vsi omenjeni pogoji. Obstoj tekmecev je namreč samoumeven v vseh demokratičnih sistemih, poleg tega pa je za slovenski strankarski sistem značilen polarizirani do zmerni pluralizem¹⁵ (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 150), kar pomeni, da je število tekmecev ves čas dovolj veliko. Neposredni, ideološko sorodni tekmeci, so se skozi čas spreminjali. Glede na socialdemokratsko usmerjenost je bila na začetku to Združena lista socialnih demokratov (ZLSD). Krašovčeva je leta 1996 ugotavljala, da med obema strankama do leta 1995 ni bilo večjih razlik pri zastopanju socialdemokratskih tematik (Krašovec 1996, 66). Leta 1994 pa so se začele kazati razlike v socialni bazi, saj se je SDSS približala politični desnici (Krašovec 1996, 66), torej strankama SLS in SKD oz. kasneje NSi. To tezo potrjuje tudi raziskava Kropivnika (v Fink-Hafner in Boh 2002, 35-37), ki ugotavlja, da so volivci SDS v letih 1990-2000 še najbližje SLS in SKD (po družbenem položaju, konservativnosti, urbanosti). Tudi na začetku obdobja po letu 2000 se pozicijski zemljevid ni veliko spremenil (Kropivnik v Fink-Hafner in Boh 2002, 39). SDS je torej vedno imela tekmece, ki so imeli podobno socialno bazo volivcev, zato je lahko trdimo, da je okolje za stranko *kompleksno*.

Posledica kompleksnosti okolja je kompleksnost organizacije. Zanimivo je, da so bile leta 1992 najkompleksnejše desno usmerjene stranke. SLS je tako imela kar 11 interesnih organizacij, SKD pet, preostale stranke pa eno, dve ali celo nobeno. Posebno poglavje je bila SDP (poznejša ZLSD), ki je imela precej interesnih združenj, vendar le-te niso bile opredeljene v strankinih statutarnih pravilih (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 144). SDSS je imela v svojih začetkih slabo razvito interesno ter tudi teritorialno organiziranost. Edina interesna organizacija je bila do leta 1994 Socialdemokratska mladina, ustanovljena že leta 1989 (Zver 1996, 111). Leto 1994 je bilo leto povečane interesne razvejanosti stranke – poleg ustanovitve Kluba seniork in seniorjev ter Odbora socialdemokratinj, so v SDSS začeli z novo obliko interesnega združevanja – forumi (Zver 1996, 151).

---

¹⁵ Najpomembnejši dejavnik ločevanja med tema tipoma pluralizma je število relevantnih političnih strank. Na začetku tranzicije je bilo to število 8 (SDZS je bila leta 1990 na volitvah sedma s 7,4 % glasov), kasneje pa je padlo in se ustalilo pri približno 5. To je značilnost zmerne pluralizma, značilnosti polariziranega pluralizma pa so predvsem obstoj določene distance med nasledniki prejšnje oblasti in protikomunisti, neenotnost znotraj opozicije... (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 150).

Drugi dejavnik je *stabilnost*. Ker v prvih letih po vzpostavitvi demokratične oblasti, politične stranke še niso imele zgrajene svoje identitete ter niso bile konsolidirane, tudi strankarska arena ni bila stabilna (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 145). Posledica nestabilnosti je negotovost v okolju, kar povzroči notranje konflikte ter zmanjšano notranjo kohezivnost in s tem možnost razkolov v političnih strankah (Panebianco 1988, 205-206). Število razcepov in razpadov pa je bilo v prvih letih precejšnje, prav tako število združitvev političnih strank¹⁶. Z leti se je število le-teh zmanjševalo¹⁷, kar je dokaz, da se je stabilnost strankarske arene povečevala. Znamenje postopne stabilizacije je tudi konstantnost uvrščanja enih in istih strank v parlament na zadnjih treh volitvah¹⁸. Za dosedanji razvoj tega okolja lahko torej sklenemo, da je potekal od nestabilnega do vedno stabilnejšega.

Sovražnost okolja do političnih strank je precej relativen pojem. Okolje je namreč do določenih strank lahko zelo prijazno, obenem pa je do drugih sovražno. Poleg tega je sovražnost lahko pogojena tudi s potezami konkurenčnih političnih strank, ki imajo večjo moč vplivanja na odločitve. Gre torej za možnost, da se določeni stranki, še posebej novoustanovljeni, lahko onemogoči razvoj oz. njeno preživetje. Sicer pa velja, da sovražnost okolja do določene politične stranke, povzroči večjo kohezivnost znotraj stranke (Panebianco 1988, 206). Slovenski politični prostor je bil sovražen do političnih strank v obdobju od druge svetovne vojne do sprejetja Zakona o združevanju leta 1989, vendar to obdobje ni predmet raziskovanja. Sovražnost okolja do slovenskih političnih strank v preučevanem obdobju 1990-2004 bom zaradi večje preglednosti razdelil na: sovražnost med političnimi strankami in sovražnost drugih akterjev do političnih strank.

---

¹⁶ Leta 1991 je razpadla SDZ, iz nje sta nastali stranki Narodni demokrati (ND) in Demokrati Slovenije (DS). Leta 1994 se je ND združila z SDSS, DS pa se je znova razcepila. Večina stranke se je združila z LDS, manjšina pa nadaljevala pod istim imenom – DS. Zeleni Slovenije (ZS) so se prvič razcepili že leta 1992, ko je nekaj poslancev ustanovilo Zelene – ekološko-socialno stranko (Z-ESS). Le-ti so se leta 1994, istočasno kot DS, združili z LDS (poleg LDS, DS in Z-ESS je v združitvi sodelovala tudi SSS). SNS se je prvič razcepila leta 1993, ko so nekateri njeni poslanci ustanovili Nacionalno stranko dela in Slovensko nacionalno desnico, drugi pa so se pridružili drugim parlamentarnim strankam (Kršinar 2007).

¹⁷ Do leta 2004 se je zgodila le še združitev SLS in SKD leta 2000. Še istega leta je nekaj najvplivnejših predstavnikov prejšnje SKD (na čelu z Lojzetom Peterletom in Andrejem Bajukom) izstopilo iz novoustanovljene stranke SLS+SKD ter ustanovilo NSi. Leta 2004 se je razcepila SMS – nekateri člani so ustanovili Stranko Aktivna Slovenija (AS), drugi po se pridružili drugim političnim strankam (Kršinar 2007).

¹⁸ Izjema je le uvrstitev Stranke mladih Slovenije (SMS) v letu 2000 (Savec 2005; glej tabela 5.1). Posebna zgodba je stranka Nova Slovenija (NSi), katere ustanovitelji so bili dejansko tudi glavni akterji v stranki Slovenskih krščanskih demokratov (SKD). V večini primerov je zato NSi predstavljena kot naslednica SKD (Prunk 2008, 238).

Sovražnost med političnimi strankami se je izražala v neenakopravnosti na finančnem in kadrovskem nivoju. Transformirane politične stranke (predvsem SDP-ZLSD in ZSMS-LDS) so že imele zgrajena močna organizacijska omrežja in so lahko razpolagale s precejšnjimi kadrovskimi in finančnimi viri. To je bila zelo pomembna okoliščina razmerja moči v prvih letih, nove stranke so se le sčasoma organizacijsko konsolidirale (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 143-144; Krašovec 1996, 63). Politične stranke, ki jim je uspel preboj v parlament, so bile že od leta 1990 naprej upravičene do javnofinančnih subvencij iz državnega proračuna (ZPZ, 21. čl. 1989). To je bila pomembna ločitvena točka, kajti stranke, ki jim to ni uspelo, tudi kasneje niso več dosegle deleža glasov, potrebnega za uvrstitev v državni zbor. V tem smislu je bil torej obstoj teh subvencij element sovražnosti okolja (oz. parlamentarnih strank) do neparlamentarnih strank – element, ki so ga določile parlamentarne stranke. Leta 2000 je državni zbor sprejel spremembe in dopolnitve Zakona o političnih strankah, s katerimi je podelil pravico do sredstev iz proračuna vsem političnim strankam, ki so na volitvah dosegle vsaj 1 % glasov na nacionalnem nivoju (ZPolS, 23. čl. 2007). Od leta 1994 naprej so politične stranke, ki so na volitvah dobile najmanj 6 % glasov v volilni enoti ali najmanj 2 % na državni ravni, upravičene tudi do delnega povračila stroškov, ki so nastali s financiranjem volilne kampanje (Grad in drugi 2008, 157; ZVolK 1994).

Pojavljala pa se je tudi *sovražnost drugih akterjev do političnih strank*. Sem lahko prištevamo nezaupanje državljanov v politične stranke ter mnenja o nepotrebnosti političnih strank. Zaupanje državljanov v politične stranke je v celotnem preučevanem obdobju na zelo nizki ravni (glej tabela 5.2). Od začetnega 12-odstotnega zaupanja med anketiranci v raziskavi SJM 1991/1 (Toš 1999a, 68), se je le-to leta 1993 znižalo na le 3 odstotke ter se do leta 1999 gibalo med 4 do 6-odstotno vrednostjo. Zaupanje v politične stranke je od leta 2000 naprej nekoliko višje, še vedno pa zelo nizko glede na evropsko povprečje ter glede na druge naše institucije (Toš 2004; Toš 1999b v Kaase in Newton, 248).

Tabela 5.2: Zaupanje slovenskih državljanov v politične stranke v letih 1991-2003¹⁹

Leto	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03
%	12	8	3	5	5	4	6	4	5	14	9	6	10

Vir: Toš (1999); Toš (2004).

¹⁹ Odstotek odgovorov »v celoti« in »precej« na vprašanje »V kolikšni meri zaupate političnim strankam?«, v raziskavah Slovensko javno mnenje (SJM) od leta 1991 do leta 2003 (Toš 1999a; Toš 2004).

Vprašanje o potrebnosti političnih strank je v tesni povezavi z vprašanjem o potrebnosti demokracije kot sistema vladanja (Toš 1999b v Kaase in Newton, 217). Podpora demokraciji²⁰ v Sloveniji je v primerjavi z zahodnoevropskimi državami nizka, saj jo je leta 1996 podpiralo 44 % anketiranih (SJM 1996/1). V 80. letih je v večini zahodnoevropskih držav demokracijo podpiralo med 50 % in 65 %, v nekaterih državah pa celo preko 70 % anketiranih prebivalcev. Nižjo podporo kot v Sloveniji ima demokracija le na Severnem Irskem in v Italiji (Toš 1999b v Kaase in Newton, 228). Poleg nizke ravni je pri nas vseskozi opaziti tudi nihanja v podpori demokraciji glede na potek političnih dogajanj (Toš 1999b v Kaase in Newton, 228).

5.3 SPREMEMBE V SLOVENSKI VOLILNI ARENI

Čas od leta 1990 do leta 2004, ki je predmet mojega preučevanja, bom zaradi preglednosti razdelil na tri obdobja. Prvo obdobje obsega dogodke, ki so se zgodili od prvih demokratičnih volitev aprila 1990 do izstopa SDSS iz vlade leta 1994, drugo traja od omenjene zasedbe opozicijskega mesta do vključno volitev leta 2000, tretje obdobje pa traja od leta 2001 do vključno volitev leta 2004. Obdobja nisem razdelil na časovno enako dolga, temveč glede na trende, ki jih je SDS dosegala na parlamentarnih volitvah. V prvem obdobju je stranka dosegala najslabše rezultate, povprečno je dobila le 5,3 % glasov. V drugem obdobju so bili rezultati že boljši, okrog 16 %. V tretjem obdobju, v katerem so bile le ene volitve, pa je stranka na njih dosegla 29,1 % glasov. V drugem obdobju je bila torej uspešnejša kot v prvem, v tretjem pa uspešnejša kot v drugem. Rezultati so predstavljeni v tabeli 5.3.

Tabela 5.3: Rezultati SDS na volitvah v družbeno-politični zbor skupščine 1990 in v DZ RS 1992, 1996, 2000 in 2004

Obdobje	Leto	% gl.	Mandati	Položaj	Opombe
I.	1990	7,4	6	Pozicija	kot članica koalicije DEMOS ²¹
	1992	3,3	4	Pozicija	aprila 1994 izstop iz vlade
II.	1996	16,1	16	Opozicija	Od junija do novembra 2000 v vladi
	2000	15,8	14	Opozicija	najmočnejša opozicijska stranka
III.	2004	29,1	29	Pozicija	Janez Janša predsednik vlade

Vir: Savec (2005); DVK (2008).

²⁰ Pomembni dejavniki višje podpore demokraciji so predvsem čim daljši čas trajanja demokratičnega sistema, hiter gospodarski razvoj in družbena blaginja ter nenazadnje tudi čim nižja stopnja polariziranosti in fragmentiranosti polja političnih strank (Toš 1999b v Kaase in Newton, 230).

²¹ SDS je bila tudi članica v Drnovškovi prehodni vladi, ki je državo vodila od razpada Demosove vlade do volitev v letu 1992.

Za vsako od preučevanih obdobj bom poskušal analizirati stanje v volilni areni in prepoznati spremembe, ki so pomembno vplivale na razmerje moči med strankami. Kasneje me bo zanimalo, ali se je SDS na te spremembe odzivala z organizacijskimi spremembami.

5.3.1 PRVO OBDOBJE (1990-1994)

Za prvo obdobje velja, da je bilo zaznamovano z ogromno spremembami, ki so za nastajajočo volilno areno nekaj običajnega. To pravzaprav niso bile spremembe, temveč bi lahko vse skupaj opisali v kontekstu formacije arene. Prve demokratične volitve so potekale 8. aprila 1990, na njih pa je tekmovalo nekaj preoblikovanih političnih strank in veliko več novih političnih strank, nastalih predvsem kot »oblika širšega množičnega protesta proti dotedanemu režimu in zavzemanja za bolj suveren položaj Slovenije v jugoslovanski federaciji/.../brez natančnejše razčlenjenih programov, ki bi obsegali več najpomembnejših področij življenja«(Krašovec 2000, 24).

Začetno stanje volilne arene lahko torej opišemo kot stanje, v katerem so se politične stranke med seboj ločile glede na odnos do prejšnjega sistema. Iz stare politične elite so nastale politične stranke, ki so se z reformami prilagodile novemu načinu političnega udejstvovanja. Stranke so spremenile imena, svojo ureditev, ohranile pa teritorialno organiziranost. Iz KPS-ja je nastala SDP, iz ZSMS-ja LDS, iz SZDL-ja pa SSS. Omenjene stranke so prvotno zagovarjale ohranitev Slovenije znotraj meja Jugoslavije, vendar le v primeru konfederativne ureditve. Na drugi strani so se nove politične stranke zavzemale za samostojno in neodvisno državo Slovenijo. Večina se jih je združila v Demokratično opozicijo Slovenije (Prunk 2008, 191-192).

Sprememba sistema se je zgodila postopoma in s soglasjem vseh političnih sil. Komunistična nomenklatura se je zavzela za spremembe in dovolila enakovreden boj za oblast (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 136). Raziskave javnega mnenja od leta 1986 do 1989 so pokazale, da se je tudi javnost vse bolj strinjala z večstrankarskim sistemom. Če se je leta 1986 za enakovrednost ZK-ja z drugimi političnimi strankami zavzemalo slabih 46 %, se je leta 1989 za to zavzemalo kar 75 % vprašanih (Toš 1997, 525, 637, 733).

Na volitvah v skupščino leta 1990 sta največ glasov prejeli stari stranki – SDP 17,3 % in ZSMS 14,5 % glasov, toda Demosova koalicija je skupaj prejela več glasov od strank

kontinuitete, skupaj 54,8 % proti 37,1 % ter uspela sestaviti vladno koalicijo. Rezultati so pokazali, da strankarski programi niso imeli pomembne vloge pri razdelitvi glasov. Kmečka zveza Ivana Omana tako sploh ni imela programa, pa je vendarle osvojila 12,6 odstotkov vseh glasov. Najpomembnejši dejavniki vpliva na rezultate so bili po mnenju Fink-Hafnerjeve (v Fink-Hafner in Robbins 1997, 149) čustva, percepcija družbene identitete in ugled strankarskih voditeljev.

Po izpolnitvi najpomembnejših ciljev prve slovenske vlade²² in nasploh Demosa (suverenosti Slovenije in uveljavitve parlamentarnega sistema), je prišlo do notranje krize med zavezniškimi strankami. Slabosti te vlade in nasploh novih strank so izkoristili izkušeni politiki reformiranih političnih strank ter pripomogli, da je konec leta 1991 razpadla najprej Demosova koalicija, sredi aprila 1992 pa še Peterletova vlada. Do volitev je nato mandatarstvo opravljal Janez Drnovšek, ki se je odločil vstopiti v slovensko politiko in jo nato zaznamoval več kot desetletje. Koalicijo, ki je uspela s konstruktivno nezaupnico prejšnji vladi, so sestavljale LDS, DS, SDSS, ZS in SDP (Prunk 2008, 223-227).

Na volitvah leta 1992 je tako zmagala LDS, skupaj z Združeno listo (prej SDP) sta prejeli 37 % glasov, razdvojene stranke nekdanjega Demosa pa 35 %. Kot nova politična sila se je pojavila SNS Zmaga Jelinčiča, ki je s populizmom in nacionalizmom uspela prepričati kar 10 % volilnega telesa. Vlado je sestavila raznovrstna koalicija, ki jo je vodila LDS, v njej pa so bile še ZLSD, SKD in SDSS (Prunk 2008, 228). Slednja je po odstavitvi Janeza Janše s položaja obrambnega ministra že po dobrem letu izstopila. Sicer pa je volilna arena že po dveh letih od prvih volitev doživela veliko sprememb. Razpadla je stranka, ki je v svojih vrstah imela večino »osamosvojiteljev« - SDZ, na njenih temeljih je nastala tudi Demokratska stranka Igorja Bavčarja. Začetek konca je doletel socialiste, naslednike SZDL, prve cepitve so doživeli tudi Zeleni Slovenije (Kršinar 2007).

Prva štiri leta volilne arene so bila izjemno *nestabilna*, stranke so doživljale veliko vzponov in padcev. Nad 10-odstotnim deležem podpore v javnomnenjskih raziskavah

---

²² Dejansko se je izvršna veja oblasti imenovala izvršni svet, v javnosti pa se je prijel izraz vlada. Tu je govora o prvi slovenski vladi, izvoljeni po demokratičnih načelih in prvi vladi samostojne slovenske države. Povsem prva slovenska vlada je bila tista Države SHS s predsednikom Josipom Pogačnikom, ki je trajala od 1.11.1918 do 7.1.1919, torej le dobra dva meseca. Slovenci smo imeli svojo vlado tudi v letu 1945, 5. maja jo je ustanovilo vodstvo slovenskega partizanskega gibanja v Ajdovščini, vendar strokovnjaki slednji odrekajo legitimnost in suverenost (Prunk 2005).

sta se ves čas ohranili le LDS in SKD, ki sta bili v letih od 1992 do 1996 tudi skupaj v vladni koaliciji kot stranki z največjo podporo na volitvah leta 1992 (Toš 1999a). Prenovljeni komunisti so se na začetku hitro prilagodili novim razmeram parlamentarne demokracije in tudi pri ljudeh vliвали največ zaupanja. Sčasoma pa so očitno zasluge iz prejšnjih obdobj zbledele in ZLSD-ju je že leta 1992 priljubljenost začela strmo padati (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 12-13; Toš 1999a).

Za to prvo obdobje je bila značilna precejšnja *kompleksnost*. V posameznih segmentih volilne arene se je namreč pojavljalo precej strank, ki so si bile ideološko podobne. Nekatere so bile prisotne le malo časa – najznačilnejši primer tega je Demokratska stranka, ki je kmalu po ustanovitvi leta 1991 dosegla svoj vrhunec, nato pa po slabem rezultatu na volitvah 1992 že začela upadati in se leta 1994 skupaj z Zelenimi in socialisti združila z LDS-om. Tudi LS in SDZ sta bili le kratek čas na političnem prizorišču (Kršinar 2007). Zanimivo je, da so stranke, ki so uspešno preživele prva štiri leta, tudi v prihodnjih letih ohranile vodilne pozicije v slovenski volilni areni in jih zasedajo še danes.

Na nekaterih nivojih se je v prvem obdobju pojavila tudi *sovražnost* do političnih strank. Med političnimi strankami so se kmalu po vzpostavitvi večstrankarstva pojavile neenakosti – transformirane politične stranke so že od prej imele organizacijska, kadrovska ter finančna sredstva za tekmovanje v volilni areni, nove stranke pa so morale vse te vire šele pridobiti (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 11). Element sovražnosti do neparlamentarnih strank je obstajal skozi celotno obdobje oz. že od leta 1989. Do državnega financiranja so bile namreč upravičene le parlamentarne stranke, ostale pa so bile brez možnosti za dostojno tekmovanje (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 12). Politične stranke že v prvem obdobju niso uživale zaupanja prebivalstva (Toš 1999b v Kaase in Newton, 228), prav tako pa sorazmerno velik delež Slovencev ni podpiral demokracije kot sistema, ki predvideva tekmovanje med političnimi strankami (Toš 1999b v Kaase in Newton, 232).

V prvem obdobju je težko preučevati morebitne *spremembe v volilni areni*, saj se je arena pravzaprav komajda vzpostavila. Po štirih letih delovanja pa vendarle lahko najdem nekatere razlike glede na leto 1990.

(1) *Upad strankarske pripadnosti*. Večina volivcev v prvih dveh letih demokratične tranzicije ni bila trdno vezana na nobeno od političnih strank (Fink-Hafner v Fink-

Hafner in Robbins 1997, 145). Volitve leta 1992 so to potrdile, saj so bila glede na volitve leta 1990, pri nekaterih strankah opazna velika nihanja. Spomladi 1994 pa so se vendarle pokazali prvi znaki določenih pripadnosti – višji sloj je postal glavni podpornik »transformiranih strank«, predvsem vladajoče LDS, nižji in srednji sloj pa novih strank. Od vseh strank je le Združeni listi oz. prej ZKS-SDP v letih 1990-1995 uspelo doseči relativno stabilno bazo strankarskih podpornikov (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 146). Eden od indikatorjev morebitne padajoče strankarske pripadnosti je tudi članstvo v političnih strankah. Leta 1990 je bilo po raziskavah SJM približno 9 % državljanov članov političnih strank, to število pa je do leta 1992 padlo na okoli 5 % (Toš 1999a). Ker so šle spremembe v prvem obdobju večinoma v smeri od nizke pripadnosti političnim strankam k vedno višji pripadnosti (razen v primeru članstva v političnih strankah), ne morem govoriti o upadu strankarske pripadnosti.

(2) *Sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev.* Javnomnenjske raziskave so do leta 1992 zaznavale, da so bili Slovenci usmerjeni malo bolj levo kot desno (več o tem v prilogi A – tabela 8.1.3). V naslednjih letih se je, tako kot je v zahodnih družbah običajno, večina opredeljevala kot sredinsko usmerjena (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 17), leta 1994 je bil odstotek levo in desno usmerjenih celo enak. Lahko rečemo, da se omenjene raziskave ujemajo z rezultati volitev ter s priljubljenostjo političnih strank v javnomnenjskih raziskavah v tistih letih. Do leta 1992 je imela primat leva (oz. levosredinska) SDP, po letu 1992 pa bolj (levo) sredinska LDS. Levo oz. levosredinsko usmerjeni so bili predvsem ljudje z višjo izobrazbo, desno pa kmetje, delavci, verni ter ljudje, ki so podpirali tradicionalne vrednote (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Robbins 1997, 146).

(3) *Kriza političnih strank.* Volilna udeležba je bila na volitvah v letih 1990 in 1992 relativno visoka: 83,3 % oz. 85,8 % (DVK 2008). Zato pa je bilo pri slovenskih političnih strankah že na začetku opaziti podobnost z zahodnoevropskimi strankami v smislu njihovega oddaljevanja od civilne družbe (Fink-Hafner 2001, 264). Kljub visoki volilni udeležbi, politične stranke že od začetka niso uživale zaupanja med prebivalstvom (tabela 5.2), predvsem zaradi tesnih vezi z državo in šibkih vezi z volivci, zaradi klientelizma, zlorabe javnih funkcij in pogostih finančnih afer (Fink-Hafner 2001, 186, 264). Lahko torej trdimo, da je že v prvem obdobju političnim strankam primanjkovalo legitimnosti (Fink-Hafner 2001, 264).

(4) *Institucionalna sprememba*. Uvedba javnega financiranja političnih strank (ZPZ, 21. čl. 1989) je na eni strani omogočila večjo enakopravnost med parlamentarnimi strankami, na drugi strani pa večjo neenakopravnost med parlamentarnimi in neparlamentarnimi strankami. Izkazalo se je, da je bila organizacijska moč najbolj odvisna prav od institucionalnih virov (Fink-Hafner 2001, 182). Če je bilo javno financiranje parlamentarnih strank element zapiranja strankarske arene, pa pogoji za registracijo politične stranke to niso bili. Politično stranko je namreč ob drugih izpolnjenih pogojih, lahko ustanovilo že 20 polnoletnih državljanov (ZPZ, 8. čl. 1989).

(5) *Sprememba politične organiziranosti oz. narave politične skupnosti*. Obstoj te vrste sprememb bom preverjal na ravni *političnih strank* in na ravni *interesnih skupin*. Na prvih večstrankarskih volitvah v aprilu 1990, je nastopilo precejšnje število političnih strank, med njimi pa sta bili dve z ekološkim imenom. Stranka Zeleni Slovenije, sicer članica Demosa, je dosegla 8,8 % glasov in nato tudi sodelovala v vladi s tremi ministri (Petrovčič 2002), Državljanska zelena lista pa je prejela slaba dva odstotka glasov (Krašovec in Boh v Fink-Hafner in Boh 2002, 175). Leta 1992 je ZS dosegla 3,7 % glasov, a se vseeno uvrstila v DZ, kmalu po volitvah pa se je razcepila na Zelene, Z-ESS in Zeleno alternativo (Petrovčič 2002). Na volitvah istega leta je sodelovalo tudi Slovensko ekološko gibanje, za katero pa je glasovalo le 0,62 % volivcev. Pod imenom Združena lista je skupaj z SDP in še nekaterimi strankami takrat nastopila tudi Demokratična stranka upokojujencev (Krašovec in Boh v Fink-Hafner in Boh 2002, 173). Alternativne interesne skupine so se pri nas začele pojavljati na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta (Fink-Hafner 2001, 168). Ob koncu osemdesetih let so imele zelo pomembno vlogo pri uveljavljanju človekovih pravic in svoboščin ter tudi pripomogle k nastanku opozicijskih strank v Sloveniji (še posebej pomembno vlogo je imel Odbor za varstvo človekovih pravic)²³. V tranzicijskem obdobju so večinoma prešle (še posebej njihovi najvplivnejši posamezniki) v sfero politike, nastajati pa so začele moderne zahodnoevropske interesne skupine, ki pa jih ne moremo ovrednotiti kot alternativne (Fink-Hafner 2001, 169). So pa bile ustanovljene nekatere humanitarne²⁴ in okoljevarstvene organizacije. Vsekakor pa v prvem preučevanem obdobju alternativne

---

²³ Govora je o interesnih skupinah oz. t.i. družbenih gibanjih z naslednjih področij: varstvo človekovih pravic, varstvo okolja, mirovna gibanja, feministična gibanja, gejevska gibanja... (Fink-Hafner 2001, 168).

²⁴ Organizacija Amnesty International Slovenije je bila ustanovljena že pred osamosvojitvijo, 10.12.1988 (AI SLO 2009), organizacija Slovenska Karitas je bila ustanovljena 1.5.1990 (Slovenska Karitas 2009), organizacija Unicef Slovenija pa 11.12.1993 (Unicef Slovenija 2009).

oblike politične organiziranosti (tako na nivoju političnih strank kot interesnih skupin) niso bile posebej relevantne na ravni političnega odločanja.

(6) Položaj vladne ali opozicijske stranke. V prvih štirih letih slovenske volilne arene se je večina parlamentarnih političnih strank že preizkusila tako v vlogi vladne kot v vlogi opozicijske stranke. Demosova koalicija je izvršilno oblast prevzela po zmagi na prvih parlamentarnih volitvah leta 1990, po razpadu Demosa (in vlade) pa je vlado vodila raznovrstna koalicija, na čelu z LDS. Omenjena stranka je nato zmagala na volitvah leta 1992, ko je svoj izid glede na leto 1990 izboljšala za kar 8 %. Nekdanje stranke Demosa so, z izjemo SKD-ja, vse nazadovale, nekatere (kot SDSS) celo tako drastično, da so komajda prišle v državni zbor.

7) Izbira tematik. V prvem obdobju so bile na političnem prizorišču najpomembnejše teme: osamosvojitve Slovenije, uveljavitev parlamentarne demokracije kot političnega sistema in tržnega gospodarstva kot ekonomskega sistema, denacionalizacija in privatizacija. Demosova vlada je uspešno izvedla osamosvojitvene aktivnosti, prav tako pa je izvedla tudi formalno demokratizacijo političnega sistema (Prunk 2008, 226). Manj uspešna je bila na drugih področjih, zato je takratna opozicija na to opozarjala. Dobra izbira tematik je torej t.i. transformiranim strankam zagotovila uspešnost na volitvah leta 1992.

5.3.2 DRUGO OBDOBJE (1994-2000)

Začetek drugega preučevanega obdobje je izstop SDSS iz vlade Janeza Drnovška, ki se je uradno zgodil 7. aprila 1994. Izstop je bil odgovor na odstavitev Janeza Janše z mesta obrambnega ministra zaradi domnevne protipravne aretacije tajnega policijskega sodelavca Milana Smolnikarja²⁵. V vladni koaliciji so ostale še tri stranke – LDS²⁶, ZLSD in SKD, SDSS pa je nadaljevala kot opozicijska stranka. Kljub omejenemu vplivu SDSS v državnem zboru (le štirje poslanci), se je razmerje moči precej spremenilo. Stranka je imela namreč precejšen vpliv v civilni družbi, prav tako pa naj bi po prelomu z Drnovškovo vlado pridobila precej privržencev (Zver 1996, 149). Že pred

---

²⁵ T.i. afera Depala vas je imela svoj izvor v dogodkih, ki so se zgodili v Depali vasi 20. marca 1994. Takrat so štirje pripadniki specialne brigade Moris aretirali tajnega policijskega sodelavca Milana Smolnikarja zaradi posesti tajnih dokumentov MORS-a. Dokumenti so se izkazali za ponarejene, četverica pa je bila obtožena protipravnega odvzema prostosti. Leta 2003 so bili oproščeni. (RTV Slovenija 2003)

²⁶ Liberalno demokratska stranka se je leta 1994 združila z delom DS, Zelenimi-ekološko socialno stranko in SSS ter prevzela novo ime Liberalna demokracija Slovenije (Krašovec in Boh v Fink-Hafner in Boh 2002, 173).

izstopom iz vlade so javnomnenjske raziskave zaznale vzpon stranke, po izstopu pa se je podpora ustalila nad 15 odstotki. Na to je vplivala tudi precej večja aktivnost stranke v javnosti. Postala je glavni kritik domnevnih nepravilnosti tranzicije ter ostro nastopala proti starim političnim silam ter nasploh proti prejšnjemu sistemu (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 73).

Pred prvimi lokalnimi volitvami leta 1994 se je večina novih strank (t. i. pomladnih strank²⁷) dogovorila o sodelovanju oz. o skupnem nastopu, vendar pa do enotnega nastopa vseh novih političnih strank vendarle ni prišlo, saj je SKD to odklonila zaradi sodelovanja v vladi (Zver 1996, 155). Od leta 1995 naprej (vse do rešitve leta 2000) je bila glavna politična tema v Sloveniji sprememba volilnega sistema. V SDS-u so želeli spremembo volilnega sistema v večinskega že pred volitvami 1996, vendar še zdaleč niso imeli dovolj vpliva za ta korak. Decembra 1996 so bili o tej problematiki razpisani trije referendumi, na katerih pa je bila volilna udeležba prenizka (pod 50 %), da bi rezultate lahko upoštevali. Leta 1998 je Ustavno sodišče presodilo, da volilna udeležba ni kriterij za uspešnost referendumov in tako prisodilo zmago predlogu SDS-a, ki je predvideval dvokrožni volilni sistem (Prunk 2008, 233-235).

Iz vladne koalicije je januarja 1996 izstopila tudi ZLSD, vlada pa je mandat zaključila kot manjšinska z 42 poslanci (Zver 1996, 167-173; Krašovec in Boh v Fink-Hafner in Boh 2002, 180). Parlamentarne volitve 1996 so prinesle skoraj popolno ravnovesje med »pomladnimi« in »starimi« strankami (45 proti 43+2²⁸). Situacijo je razrešil šele poslanec Ciril Pucko, izvoljen na listi SKD, ki je podprl Janeza Drnovška za mandatarja. Po dolgih pogovorih je slednji vlado sestavil skupaj z SLS-om in DeSUS-om. To je bila t. i. široka koalicija raznovrstnih strank, kar je imelo za posledico mnoga nasprotja in konfliktnost (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 74; Prunk 2008, 233).

Kljub vsemu je ta vlada zdržala do pomladi 2000, ko jo je zaradi združitve s sorodno SKD zapustila SLS. Drnovšek je vnovič poskušal ostati na oblasti z manjšinsko vlado in zaupanje poslancev vezal na nove ministre, ki naj bi v vladi zamenjali SLS-ove. Potrebne večine ni dobil, tako da je izgubil mandatarstvo. Prehodno vlado sta sestavili nova stranka SLS+SKD Slovenska ljudska stranka in SDS, predsednik vlade pa je za

---

²⁷ Poleg SDSS-a so sporazum o skupnem nastopu na volitvah za župane in občinske oz. mestne svetnike podpisali predstavniki SLS, ZS, Slovenske nacionalne desnice(SND), LS in Narodnih demokratov(ND). SKD se ni odločila za pristop.

²⁸ Oba poslanca narodnosti.

pol leta postal dr. Andrej Bajuk. Pomembna tema pa je v tem času znova postal volilni sistem, saj so se volitve bližale, vladni stranki pa za svoj predlog večinskega sistema nista imeli dovolj podpore. SLS+SKD se je zato dogovorila z opozicijskima LDS in ZLSD, da se s spremembo ustave obstoječemu proporcionalnemu sistemu le doda nekaj večinskih popravkov ter tako zagotovi izvedbo volitev. Iz SLS+SKD je zaradi nestrinjanja z omenjenimi potezami stranke izstopilo veliko vidnih članov, na čelu z Andrejem Bajukom in Lojzetom Peterletom. Ustanovili so novo stranko Nova Slovenija (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 76-77; Prunk 2008, 238).

Vse skupaj je najbolj koristilo LDS, ki je na volitvah zanesljivo zmagala s 36 % glasov. Od desnosredinskih strank je še največ dosegla SDS, ki je dosegla 0,3 % slabši izid kot na prejšnjih volitvah. Zato pa je močno nazadovala SLS+SKD (9,5 %), ki je komajda premagala NSi (8,7 %). LDS je z Janezom Drnovškom znova sestavila vlado, tokrat precej lažje, v uravnoteženo sredinsko koalicijo pa zvalila še ZLSD, SLS+SKD in DeSUS (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 79, 88). Opozicijski SDS in NSi sta bili primerjalno zelo šibki in brez možnosti resnega odpora vladnim predlogom (Prunk 2008, 239).

Drugo preučevano obdobje naj bi že bilo obdobje večje konsolidacije slovenske volilne arene. Po mnenju Zajca pa dokazov o tem leta 2000 še ni bilo – predvsem »razcep glede vrednotenja polpretekle zgodovine in z njim povezan konflikt med strankami kontinuitete in pomladi« (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 90) sta bila priča, da nivo politične kulture in medsebojne tolerance nista dovolj visoka. LDS je v tem obdobju obdržala oz. še utrdila položaj prevladujoče stranke, desnosredinske stranke pa se še vedno niso uspele poenotiti in s skupnimi močmi ogroziti njenega primata.

Nivo *stabilnosti* znotraj volilne arene se je malo dvignil v primerjavi s prvim obdobjem. Razlike v rezultatih posameznih strank med volitvami leta 1996 in leta 2000 so bile v desnosredinskem polju še vedno precejšnje, rezultati levosredinskih strank pa so bili dokaj konstantni (glej tabela 5.1). Po drugi strani pa se je v volilni areni ustalilo določeno število strank, ki so si zagotovile svojo volilno bazo. V času od leta 1994 do leta 2000 ni nobena parlamentarna stranka izpadla iz državnega zbora, večji spremembi sta bili le združitvi LDS, Z-ESS, DS in SSS leta 1994 ter SLS in SKD leta 2000. Tudi nastanek nove stranke NSi ni pomenil velike spremembe, saj so bili njeni ustanovitelji

prej večinoma člani SKD. Znak stabilizacije je tudi nizek delež izgubljenih glasov, ki je bil leta 2000 le 3,8-odstoten (tabela 5.1).

Kompleksnost volilne arene je ostala na podobnem nivoju kot je bila ob koncu prvega preučevanega obdobja. SDS se je kljub podobnosti v imenu, dokaj jasno ločila od ZLSD, saj se je zavzemala za desnosredinsko in konservativno politiko (Prunk v Fink-Hafner in Boh 2002, 157). Njeni glavni tekmici (in hkrati zaveznici) sta tako postali SLS in SKD, ki sta po volitvah leta 1996 SDS-u počasi začeli prepuščati primat na desni sredini. Na levi sredini sta ves prostor zasedli LDS (bolj sredinski) in ZLSD (bolj levi), ki si na ta način nista prevzemali volilnega telesa.

Sovražnost v volilni areni je bila v drugem obdobju na podobnem nivoju kot v prvem. Šele poleti leta 2000 se je namreč zmanjšala sovražnost do neparlamentarnih političnih strank, s tem ko so državno financiranje razširili tudi na politične stranke, ki so dobile vsaj 1 % glasov na volitvah. V drugem obdobju so politične stranke uživale še najmanj zaupanja prebivalstva, saj ni bil delež prebivalcev, ki jim je zaupal, nikoli nad 6 % (tabela 5.2). Tudi podpora demokraciji kot sistemu je bila v drugem obdobju nizka, a na podobnem nivoju kot v prvem obdobju (Toš v Kaase in Newton, 232).

V nadaljevanju bom poskušal ugotoviti, katere spremembe so se v drugem obdobju zgodile v volilni areni.

(1) *Upad strankarske pripadnosti*. Rezultati javnomnenjskih raziskav pričajo o postopnem upadu pripadnosti novim oz. desnosredinskim političnim strankam (Toš 1999a; Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 19). Pripadniki višjih slojev so že prej bili pragmatični podporniki transformiranih političnih strank, novost pa je bila povečana identifikacija pripadnikov nižjih in srednjih slojev s temi strankami (predvsem z LDS). Porast priljubljenosti transformiranih strank pri omenjenih anketirancih je še najbolj očiten prav ob koncu obdobja, dominacijo pa so te stranke dokazale tudi na volitvah leta 2000 (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 18). Delež prebivalcev, ki so včlanjeni v politične stranke se je, če upoštevamo rezultate raziskav SJM (Toš 1999a; Toš 2004), gibal med 3 % in 6 %, torej na podobno nizkem nivoju kot ob koncu prvega obdobja. V drugem obdobju je torej precej upadla pripadnost grozdu strank, ki jih označujemo kot desnosredinske.

(2) *Sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev.* V drugem obdobju je prišlo do konsolidacije sredinske usmerjenosti med volivci. LDS je bila edina, ki je zaznala ta trend in je sledila volivcem s pomikanjem proti sredini ter na ta način pridobila precej volilnih glasov (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Boh 2002, 17). Tudi v tabeli 8.5 (priloga A) lahko vidimo, da je večina anketiranih v javnomnenjski raziskavi SJM sredinsko usmerjena z rahlim nagibom proti levi. Najmanj je v vseh letih desno usmerjenih (tabela 8.5).

(3) *Kriza političnih strank.* Če je bila v prvem obdobju volilna udeležba na zelo visokem nivoju, pa se je v drugem precej znižala. Leta 1996 je na volitve prišlo 73,7 %, štiri leta pozneje pa 70,3 % volilnih upravičencev (DVK 2008). Še vedno pa lahko volilno udeležbo ocenimo kot srednje visoko. Nasprotno pa pozitivno ne moremo oceniti zaupanja ljudi v politične stranke, saj je bilo v drugem obdobju vedno nižje od 6 % (tabela 5.2). Leta 2000 je v raziskavi Politbarometer kar 63,8 % anketirancev odklanjalo parlamentarne stranke, legitimnosti pa je primanjkovalo predvsem desnosredinskim strankam (Trampuš 2000).

(4) *Institucionalna sprememba.* Najpomembnejša institucionalna sprememba je bila sprejetje Zakona o političnih strankah leta 1994, v katerem je bil določen 4 % prag za volitve v Državni zbor. Zakon je prinesel še nekaj sprememb, med njimi povečanje potrebnega števila ustanoviteljev politične stranke z 20 na 200 ter pravno ureditev financiranja strank in njihove volilne kampanje. Šele leta 2000 je sprememba zakona omogočila pridobitev finančnih sredstev tudi tistim strankam, ki so dobile vsaj 1 % glasov volivcev (Fink-Hafner 2001, 262).

(5) *Sprememba politične organiziranosti oz. narave politične skupnosti.* V drugem obdobju lahko opazim vzpon političnih strank, ki nastopajo kot predstavnice posameznih generacijskih skupin. Leta 1996 je tako vstop v parlament uspel stranki DeSUS, ki predstavlja predvsem interese upokojencev, izšla pa je iz interesne skupine (Fink-Hafner 2001, 21). Stranka je vstopila tudi v vladno koalicijo, kjer je kljub svoji majhnosti uspela uveljavljati svoje interese ter izkoriščala medsebojno tekmovanje obeh velikih strank (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 74). Uspeh je ponovila tudi leta 2000, ko je podobno uspelo Stranki mladih Slovenije (SMS). Nasprotno pa se »zelenim« strankam ni več uspelo uvrstiti v parlament, čeprav so leta 2000 znova nastopile enotno v Združenih zelenih (DVK 2008). Vpliv alternativnih interesnih skupin se tudi v drugem obdobju ni povečal. Po mnenju Fink-Hafnerjeve imajo v Sloveniji največ vpliva

interesne skupine z daljšo organizacijsko tradicijo oz. tiste, ki imajo korenine v prejšnjem sistemu. Nasprotno pa interesne skupine, ki so nastale v procesu demokratizacije, ne spadajo med vplivnejše (Fink-Hafner 1997, 118). Tudi sicer po njenem mnenju pri nas ni veliko interesnih skupin, ki bi imele dovolj finančnih in kadrovskih virov, s katerimi bi si pridobile relativno veliko moči (Fink-Hafner v Krašovec 2002, 203-204)

(6) *Položaj vladne ali opozicijske stranke.* V drugi polovici devetdesetih se je LDS utrdila kot najmočnejša stranka, saj je zmagala tako na volitvah leta 1996 kot leta 2000. Svoje rezultate pa so v večini primerov poslabšale stranke, ki so v letu pred volitvami izstopile iz vladne koalicije: leta 1996 je na tak način nazadovala ZLSD, leta 2000 pa še bolj drastično SLS. Slednji je zelo škodovalo tudi kratkotrajno vladanje in istočasni notranji konflikti po združitvi z SKD v letu 2000 (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 80-83). SDSS je iz vlade izstopila leta 1994 ter od tega imela več koristi, saj se ji je javnomnenjska podpora takrat precej zvišala. Očitno je bilo pomembno dejstvo, da je bila v to potezo prisiljena, saj je pred tem premier Janez Drnovšek odstavil SDSS-ovega obrambnega ministra Janeza Janšo (Zver 1996, 149).

(7) *Izbira tematik.* V začetku leta 1996 je SDS predstavila projekt dvokrožnega večinskega volilnega sistema, pri katerem je upala tudi na pomoč drugih dveh pomladnih strank. Ta tematika je zaznamovala politični prostor do leta 2000, ko je parlament s spremembami ustave uzakonil proporcionalni sistem. SDS je sprožil »Akcijo za poštene volitve« in vzel pobudo v svoje roke z zbiranjem podpisov za referendum, na katerem bi odločali o spremembi volilnega sistema (Zver 1996, 182-183). Epilog leta 2000 sicer ni bil po željah pobudnikov, verjetno pa je bil cilj dosežen že z odmevnostjo projekta. Svojo moč je stranka pokazala pri zbiranju podpisov za referendum (Grims, intervju 2008), uspeh pa je pomenila tudi odločba Ustavnega sodišča iz leta 1998, ki je razglasila rezultate referendumu za veljavne (Prunk 2008, 235). Kljub vsemu pa SDS na volitvah leta 2000 v primerjavi z letom 1996 ni napredovala.

5.3.3 TRETJE OBDOBJE (2001-2004)

Tretje obdobje se začne po volitvah, ki so potekale 15. oktobra 2000. Na njih je znova zmagala LDS, ki je skupaj z ZLSD, SLS, DeSUS ter (pogojno) SMS tudi sestavila vlado. Štiriletno obdobje je bilo zaznamovano s premočjo LDS-ove koalicije, ki

opoziciji ni dopuščala nobenih možnosti za preboj s svojimi predlogi. Leta 2002 so na razmere v volilni areni vplivale predsedniške volitve, ki so dale prvega predsednika po Milanu Kučanu. Po odstopu z mesta predsednika vlade in LDS je to postal Janez Drnovšek. V LDS-u so se začele težave, saj so pri iskanju naslednika na dan prišli prvi znaki notranje neenotnosti. Izbran je bil Anton Rop, ki je postal tudi novi mandatar (Šimon 2007, 51).

Leta 2003 se je SDS preimenovala iz Socialdemokratske v Slovensko demokratsko stranko ter se tako znebila imena, ki že dolgo ni več opisovalo njene vrednotne usmeritve. Po mnenju Miheljaka »pri nobeni drugi slovenski stranki ni bilo tolikšne neusklajenosti med imenom in programom, praktično usmeritvijo ter politično usmeritvijo njenega volilnega telesa« (Miheljak 2003) kot v SDS. Tudi pri SDS so menili, da s tem zaokrožajo svojo identiteto (SDS 2003b).

V juniju 2004 smo Slovenci, po vstopu v Evropsko unijo 1. maja, prvič volili svoje poslance v Evropski parlament. Na teh volitvah je presenetljivo zmagala NSi, drugo mesto je osvojila SDS, šele tretje pa LDS. To je bil dober indikator za rezultate jesenskih parlamentarnih volitev, kjer je prvič individualno zmago dosegla pomladna stranka – SDS. Vse tri pomladne stranke (SDS, NSi in SLS) skupaj vseeno niso bile dovolj uspešne za večinsko sestavo vlade, zato je Janez Janša v vlado povabil še DeSUS²⁹. Parlamentarna večina torej še zdaleč ni bila tako prepričljiva kot LDS-ova v prejšnjem mandatu.

V tretjem oz. zadnjem preučevanem obdobju se je *stabilnost* volilne arene malo povečala. Rezultati volitev leta 2004 so pomenili drastično spremembo na samem vrhu, kjer sta mesti zamenjali LDS in SDS. V državni zbor se ni uvrstila nobena nova stranka, od tistih iz prejšnjega mandata pa preboj ni uspel le SMS. Iz tega vidika lahko govorimo o precejšnji stabilnosti. Z izjemo LDS in SDS so preostale stranke, ki so se uvrstile v DZ, dosegle podobne rezultate kot na volitvah leta 2000: še največjo spremembo je doživela SLS z 2,7 % manj glasov. Če upoštevamo dejstvo, da je sprememba stranke na oblasti v demokratičnih sistemih nekaj običajnega, lahko sklenemo, da je v obdobju 2000-2004 stabilnost v vseh pogledih najvišja od vseh treh preučevanih obdobj.

---

²⁹ SDS, NSi in SLS so zasedle 45 sedežev v državnem zboru, z DeSUS-om pa 49.

Tretje obdobje je torej pomenilo stabilizacijo volilne arene, kar obenem pomeni, da so si stranke zagotovile svojo stabilno volilno bazo, na katero računajo. *Kompleksnost* je ostala na podobnem nivoju kot v drugem obdobju, saj so vidnejše politične stranke ostale ene in iste. NSi je bila praktično naslednica SKD, nova je bila le SMS. Levi politični prostor je zasedala ZLSD, (levo)sredinskega LDS, desnosredinskega SDS, NSi in SLS, desnega pa SNS. Stranko DeSUS je težko umestiti, je pa to tipična tematska (generacijska) stranka, ki se podobno kot SMS osredotoča le na določen del populacije.

Sovražnosti med političnimi strankami je bilo v zadnjem obdobju še najmanj od vseh treh obdobj. Že so namreč začele veljati spremembe Zakona o političnih strankah, ki so vsem političnim strankam, ki so dosegle vsaj 1 % glasov na volitvah, dale pravico do sredstev iz državnega proračuna (ZPolS, 23. čl. 2007). Celo zaupanje v politične stranke s strani prebivalcev se je v tem obdobju nekoliko povečalo, ob koncu leta 2000 se je povzpelo na 14 %, kar je najvišja vrednost, odkar opravljajo raziskave SJM, sicer pa se je gibalo med 6 % in 10 % zaupanjem (tabela 5.2).

Poglejmo, katere spremembe so se zgodile v tretjem obdobju.

(1) *Upad strankarske pripadnosti.* V tem obdobju (konec leta 2002) je bil dolgoletni predsednik vlade Janez Drnovšek izvoljen za predsednika države. V stranki LDS, ki je zmagala na parlamentarnih volitvah v letih 1992, 1996 in 2000, se niso najbolje pripravili na njegov odhod z mesta predsednika stranke (Kovač 2007). Tudi zato je stranki jeseni 2003 začela padati priljubljenost v javnomnenjskih raziskavah. Tu je torej govora le o upadu pripadnosti največji in najbolj priljubljeni stranki in ne tudi upadu pripadnosti drugim strankam. Nasprotno, opozicijskemu SDS-u je podpora začela rasti (Toš 2004; priloga A - tabela 8.3). Na volitvah leta 2004 sta bili tokrat levosredinski LDS in ZLSD tisti, ki sta izgubili največ glasov v primerjavi z volitvami leta 2000, LDS jih je prejela kar 170.000 manj (DVK 2008). Odstotek prebivalcev, včlanjenih v politične stranke, je ostal podobno nizek kot v drugem obdobju, ves čas med 4 % in 6 % (Toš 2004).

(2) *Sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev.* Slovensko volilno telo je bilo tudi v tretjem obdobju prevladujoče sredinsko usmerjeno, še vedno pa bolj nagnjeno v levo-kot v desno sredino (priloga A - tabela 8.5; Toš 2004). Če je bilo v letih 2001 in 2002 levo usmerjenih precej več kot desno usmerjenih, pa se je ta razlika proti koncu obdobja

zmanjšala. Takrat lahko torej opazimo določeno spremembo v vrednotni usmerjenosti volivcev.

(3) *Kriza političnih strank.* Volilna udeležba je bila na parlamentarnih volitvah leta 2004 le 60,6-odstotna, torej za skoraj 10 odstotnih točk nižja od tiste iz leta 2000 (DVK 2008). Nekoliko se je dvignil nivo zaupanja v politične stranke, povprečno je bil malo pod 10 % (tabela 5.2; Toš 2004). Nizka volilna udeležba in še vedno nizko zaupanje v politične stranke pričata, da politične stranke tudi v tretjem obdobju med prebivalstvom niso uživale legitimnosti.

(4) *Institucionalna sprememba.* Pomembnejših institucionalnih sprememb v tretjem obdobju ni bilo.

(5) *Sprememba politične organiziranosti oz. narave politične skupnosti.* Večina slovenskih strank je v tem obdobju dobila status članic (najprej položaj opazovalke, nato pridružene članice, na koncu pa status polnopravne članice) v nadnacionalnih, tj. evropskih združenjih strank (Krašovec 2002, 144). Svoje članstvo so v praksi lahko najbolj občutile 4 politične stranke (NSi, SDS, LDS in ZLSD), katerih člani so bili na volitvah v Evropski parlament junija 2004 izvoljeni v zakonodajno telo Evropske unije (DVK 2008). Politične stranke, ki predstavljajo le določen del populacije, so v tem obdobju izgubile nekoliko vpliva. DeSUS, ki naj bi bil predvsem zagovornik starejše populacije, se je leta 2004 komajda ohranil v državnem zboru (stranka je osvojila dobre 4 % glasov in 4 poslanske mandate), to pa ni uspelo stranki SMS (DVK 2008), ki se je v času pred volitvami razcepila, njeni nekdanji člani pa so ustanovili tudi stranko Aktivna Slovenija, ki je prav tako večino svojega udejstvovanja namenila mladi populaciji. Ker so se glasovi SMS iz leta 2000 sedaj razpršili med dve stranki, se nobeni od njiju ni uspelo uvrstiti v državni zbor (DVK 2008; Kršinar 2007). Ekološki stranki Zeleni Slovenije in Stranka ekoloških gibanj ter »ženska stranka« Glas Žensk Slovenije, so vsi osvojili manj kot odstotek glasov.

(6) *Položaj vladne ali opozicijske stranke.* LDS je celotno obdobje vodila vlado – polovico mandata z Janezom Drnovškom, polovico pa z Antonom Ropom. Položaj vladne stranke ji očitno tokrat ni več ustrezal, saj je po koncu mandata dosegla 13,5 % slabši rezultat na volitvah in izgubila oblast. Nasprotno pa je dolgoletna opozicijska drža prinesla uspeh SDS-u, ki je odstotek glasov iz leta 2000 izboljšal za 13,3 %. Druge

stranke so prejele podoben odstotek glasov kot pred štirimi leti, zato jim vladni oz. opozicijski položaj ni prinesel velikih sprememb.

(7) *Izbira tematik.* V tem obdobju je opozicijska Koalicija Slovenija uspela prevzeti pobudo v tematiki o »izbrisanih«³⁰. Celotna opozicija (SDS, NSi, SLS, SNS in SMS) se je združila, še posebej je bila aktivna prav Koalicija Slovenija, v boju proti odločitvi, ki jo je v DZ-ju sprejela parlamentarna večina (LDS, ZLSD, DeSUS) v obliki tehničnega zakona. Referendum je bila le ena od potez, ki se jih je v tem »boju« posluževala Koalicija Slovenija oz. SDS. V večini so bile to populistične poteze, narejene v predvolilni luči (Lorenci 2004). Grims meni, da je stranka le pospeševala domoljubje in da o nacionalizmu ter populizmu ne moremo govoriti (Grims, intervju 2008). Vsekakor pa se je popularnost in prepoznavnost pomladnih strank povečala. Vladna politika je bila na drugi strani neprepoznavna, saj so se po eni strani zavzemali za izpolnitev zahtev izbrisanim, po drugi strani pa je tehnični zakon predvideval izdajo le 4.000 odločb namesto 12.000, kolikor jih je zahtevala odločba US. Tudi jasnih trditev o pomembnosti človekovih pravic, ki bi jih pričakovali od liberalne stranke, ni bilo (Sever 2004; RTV SLO 2008). Opozicija (predvsem stranki Koalicije Slovenija) je veliko pozornosti namenila tudi drugim konfliktnim tematikam³¹, kjer je s svojimi (velikokrat tudi spornimi ali celo nestrpnimi) pogledi nasprotovala zakonskim ureditvam ter drugim predlogom vlade. Drugi tematski sklop, ki ga je opozicija nenehno potiskala na dnevni red razprav v času pred volitvami, so bile obtožbe o korupciji in klientelizmu vladajoče LDS. Kljub temu, da opozicija ni uspela pokazati kakih trdnih dokazov, je LDS tudi v tem primeru ravnala neodločno in neprepričljivo, zato ji ni uspelo prepričati volivcev v zmoto opozicije (Sever 2004).

Za lažjo predstavo bom s pomočjo tabele poskusil ugotoviti, katere spremembe so se zgodile v določenem obdobju.

---

³⁰ Izbrisani so skupina, ki je bila leta 1992 izbrisana iz registra stalnih prebivalcev, ker ni pravočasno pridobila slovenskega državljanstva. Ustavno sodišče (US) RS je leta 1999 sprejelo odločbo, da je bil izbris brez zakonske podlage. Leta 2002 so izbrisani ustanovili Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije ter leta 2003 prejeli odločbo US, ki jim je priznavala oškodovanost ter naložila Ministrstvu za notranje zadeve izdajo odločb, ki bi jim podelile odvzete pravice. Opozicijske stranke (najbolj aktivne so bile SDS, NSi in SNS) so situacijo izkoristile za glavno tematiko predvolilne kampanje leta 2004 - aprila so zbrale dovolj podpisov za naknadni zakonodajni referendum o tehničnem zakonu o izbrisanih. Volivci so s 95 % glasov (udeležba je bila 31-odstotna) zavrnilo retroaktivno vrnitev stalnega prebivališča ter podeljevanje odškodnin (Pistotnik 2007; RTV SLO 2008).

³¹ Šlo je za področja etničnosti (romska problematika), religije (džamija) in za področje spolne usmerjenosti (homoseksualci).

Tabela 5.4: Prisotnost posameznih sprememb v vseh treh obdobjih

Sprememba / obdobje	Obdobje		
	I	II	III
(1) upad strankarske pripadnosti		•	•
(2) sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev*	•		•
(3) kriza političnih strank	•		
(4) institucionalna sprememba	•	•	
(5) sprememba politične organiziranosti		•	
(6) položaj vladne ali opozicijske stranke	•	•	•
(7) izbira tematik	•		•

Upad strankarske pripadnosti je bilo opaziti v drugem in tretjem obdobju. V prvem obdobju se je strankarska pripadnost šele izoblikovala. O tem pričajo precejšnje razlike med deleži strank na volitvah v letih 1990 in 1992 ter tudi razlike v priljubljenosti strank v javnomnenjskih raziskavah na različnih časovnih točkah. Proti koncu prvega obdobja se je pripadnost strankam ustalila, saj je višji sloj večinoma podpiral transformirane stranke, nižji in srednji sloj pa nove stranke. V drugem obdobju (še posebej po letu 1996) se je podpora transformiranim strankam (predvsem LDS-u) razširila tudi na nižji in srednji sloj, kar je pripomoglo k neuspehu pomladnih strank na volitvah leta 2000. V tretjem obdobju je novim strankam pripadnost narasla, transformiranim pa upadla. Članstvo v političnih strankah je od začetnih 9 % v letu 1990, hitro upadlo na okoli 5-odstotni delež ter se do leta 2004 ohranjalo na podobnem nivoju. V politične stranke je bilo torej včlanjenih od 3 do 6 odstotkov anketirancev. Omenjeni deleži so vrednosti, ki so jih izmerili v javnomnenjskih raziskavah SJM (Toš 1999a; Toš 2004).

Spremembe v vrednotni usmerjenosti volivcev so se dogajale ves čas, vendar v omejenem obsegu. Če je bila na začetku prevladujoča usmerjenost Slovencev levosredinska, se je do konca prvega obdobja spremenila v popolnoma sredinsko, kjer je bil odstotek levo in desno usmerjenih enak. V drugem obdobju se je konsolidirala sredinska usmerjenost z občasnimi vzponi levosredinske usmerjenosti, še posebej okoli leta 2000, ko je imela LDS prevladujočo vlogo v volilni areni. Tretje obdobje se je začelo podobno, končalo pa s ponovnim uravnoteženjem v sredinsko usmerjenost. V 14 letih se torej vrednotna usmerjenost ni veliko spremenila, zato sem v tabeli poleg označb o spremembah v prvem in tretjem obdobju dodal zvezdico.

O *krizi političnih strank* lahko govorimo, kadar jim primanjkuje legitimnosti, kar je primer v vseh treh obdobjih. Predvsem zaupanje prebivalcev v politične stranke je bilo

ves čas na zelo nizkem nivoju (tabela 5.2), sčasoma pa se je precej znižala tudi volilna udeležba, ki je bila v prvem obdobju še visoka. Sprememb torej od prvega obdobja naprej ni bilo, saj je bila kriza političnih strank ves čas prisotna.

Institucionalne spremembe so se dogajale v prvih dveh obdobjih, predvsem na področju volilne zakonodaje ter v zvezi s financiranjem političnih strank. V tretjem obdobju takih sprememb ni bilo.

Sprememb politične organiziranosti v pomenu, ki ga omenjata Strøm in Svåsand (1997, 15), v slovenski volilni areni pravzaprav ni bilo. Ne glede na pojav ekoloških in generacijskih političnih strank ter alternativnih interesnih skupin, je bil namreč vpliv omenjenih akterjev na volilno telo ves čas zelo omejen. Glede na kratko dobo večstrankarstva je vzpon DeSUS in SMS v drugem obdobju ter njihov koalicijski potencial dovolj, da v tem obdobju potrdim spremembe politične organiziranosti. Glede na to, da interesne skupine nasploh niso imele veliko moči v procesih oblikovanja javnih politik (Krašovec 2002, 205), lahko sklepamo, da to velja tudi za interesne skupine, ki se ukvarjajo s humanitarnimi, okoljevarstvenimi, človekoljubnimi ter drugimi dejavnostmi, ki jih lahko klasificiramo kot alternativne. Ena od možnosti, ki jo imajo interesne skupine na voljo za povečanje svoje moči, je povezovanje s sorodnimi nadnacionalnimi interesnimi skupinami. Za to so se odločale tudi nekatere alternativne interesne organizacije: organizacija za varstvo potrošnikov, humanitarne organizacije, ekološke organizacije, organizacije invalidov... (Krašovec 2002, 205)

Položaj vladne ali koalicijske stranke je, tako kot so menili tudi Mair in drugi (2004, 7-8), odvisen od mnogih okoliščin. Tudi v primeru naše volilne arene ne moremo z gotovostjo trditi, da je ena ali druga pozicija koristnejša za strankin uspeh v prihodnosti.

Z izbiro tematik so imele politične stranke različen uspeh. Kot opozicijski stranki sta bili uspešni pri odpiranju tematik LDS v prvem obdobju in SDS v tretjem obdobju, kar se je pokazalo na volitvah v letih 1992 in 2004. Nasprotno pa SDS-u, kljub promoviranju nekaterih tematik, v drugem obdobju to ni uspelo.

5.4 ODZIVI SDS NA SPREMEMBE V VOLILNI ARENI

Organizacijska urejenost SDS se je pomembno izoblikovala že v času ustanovitve, v začetku leta 1989. Na ustanovnem zboru SDZS, ki je potekal 16. februarja 1989, so sprejeli prvi statut, ki je predvideval kot organe kongres, predstavniški svet,

predsedstvo, strokovni svet, nadzorno komisijo in poslansko skupino. Ta osnovna ureditev se je ohranila do danes (Grims, intervju 2008), le da so nekaterim organom vmes spremenili imena: predsedstvo se je preimenovalo v izvršilni odbor, predstavniški svet v svet in nadzorna komisija v nadzorni odbor (Statut SDS 2001).

Teritorialna organiziranost je bila na začetku slaba, nato pa se je iz leta v leto izboljševala, saj je nastajalo precejšnje število novih občinskih ter krajevnih odborov. Podobno velja za interesno organiziranost stranke. Prva interesna organizacija je bila Socialdemokratska mladina, ki je bila ustanovljena že 31. 10. 1989 (Zver 1996, 111), kasneje sta nastala še Odbor socialdemokratinj (pozneje preimenovan v Ženski odbor SDS) in Klub seniorjev in seniork SDS. Leta 1994 je stranka uvedla nov način interesnega organiziranja – forume. V njih se lahko združujejo tudi tisti, ki sicer niso člani SDS (Grims, intervju 2008).

V nadaljevanju bom raziskal, kakšne organizacijske spremembe je stranka sprejela v vsakem od obdobj in ali so bile te spremembe dejansko odziv na spremembe v volilni areni.

5.4.1 PRVO OBDOBJE (1990-1994)

Po ustanovitvi in vzpostavitvi organov na državni ravni, je bilo na prvih sestankih predsedstva potrebno strankine organe tudi podrobneje organizirati. Obenem je bilo nujno začeti s širjenjem strankine mreže po državi, zato so v ta namen ustanavljali odbore na terenu (Zver 1996, 101). Prvi kongres, februarja 1990, je sicer kot najpomembnejše prinesel preimenovanje iz »zveze« v »stranko«, z organizacijskega vidika pa ni prinesel posebnih sprememb.

Čez slaba dva meseca (8. aprila 1990) so potekale prve svobodne in večstrankarske volitve, na katerih SDSS ni dosegla pričakovanih rezultatov – 7,4 % oz. 6 poslancev v družbeno-političnem zboru skupščine (Zver 1996, 117). Že 12. aprila se je tako na svoji seji odzvalo predsedstvo stranke ter razrešilo staro in izvolilo novo vodstvo volilnega štaba. Spremembo lahko prav gotovo smatramo kot odziv na volilni rezultat, ki stranke ni zadovoljil. V mesecu juniju je predstavniški svet pripravil predlog izboljšanja teritorialne organiziranosti, ki ga je predsedstvo tudi sprejelo. Zaživela je trinivojska organiziranost, ki obstaja še danes: republiška, občinska in krajevna (Zver 1996, 118-119).

Leto 1991 ni prineslo pomembnejših sprememb, je pa bilo leto organizacijske krepitve v smislu pridobivanja novih strokovnih kadrov (Zver 1996, 125). Pred volitvami leta 1992 je bilo zaznati veliko neodločnosti, storjene napake pa so se poznale tudi na nizkem odstotku podpore stranki na volitvah v državni zbor. Tako so kar dvakrat spremenili vodjo volilnega štaba: januarja so na to mesto imenovali Borivoja Terčelja, kasneje pa Andreja Žorža (Zver 1996, 126, 133). Aprila so sicer organizirali drugi kongres stranke, na katerem je bil sprejet tudi nov statut. V predsedstvo ter na mesto podpredsednika je bil izvoljen Janez Janša, ki je pred tem vstopil v stranko (Zver 1996, 127). Organiziranost po državi je bila solidna, saj je stranka pred volitvami s svojimi odbori pokrivala 75 % občin, število članov pa je bilo približno 3500 (Zver 1996, 132).

Volitve so, kot rečeno, prinesle zelo slab rezultat, saj je SDSS komajda prišla v državni zbor (3,34 % podpora in 4 poslanski mandati), kljub temu pa se je znova odločila za sodelovanje v vladi Janeza Drnovška. Zver meni, da je bil slab rezultat na volitvah posledica »taktičnih in strateških napak volilnega štaba, ki ga je po Terčelju prevzel neizkušeni Andrej Žorž, in nekaterih drugih okoliščin...« (Zver 1996, 133). Omenja tudi v javnosti ustvarjeno podobo, ki je stranko prikazovala na levici. Poleg predlogov združevanja z Združeno listo se je v letu 1993 pojavila tudi namera združevanja s socialisti (SSS) (Zver 1996, 133-134). Po mnenju Grimsa je za stranko, ki je temeljila (in temelji) na antikomunizmu, to nekaj nepojmljivega. V zvezi z delom volilnega štaba dodaja, da je bil organiziran amatersko in da je bilo veliko stvari narejenih z improvizacijo. Šibka točka je bila tudi kadrovska politika, saj ni bilo potrebnega izbora kadrov zaradi premajhnega števila občinskih in krajevnih odborov (Grims, intervju 2008).

Tretji kongres stranke je bil sklican maja leta 1993, le leto po drugem kongresu, kot odziv na slabe volilne rezultate. Kot najpomembnejšo novost je prinesel izvolitev Janeza Janše na mesto predsednika stranke. Pučnik je moral oditi prav zaradi prej omenjenih napak, storjenih v volilni kampanji leto poprej (Grims, intervju 2008; Hvalica 2002, 69). Novi predsednik je takoj zavrnil vsakršno paktiranje z levosredinskimi strankami ter se navezal predvsem na stranke slovenske pomladi. Kongres je znova prinesel nov statut, ki je bil tokrat plod večmesečne razprave v stranki. Pomembnejša sprememba je bila krčenje teritorialnega predstavnštva v svetu. Odtlej so bili kot predstavniki stranke na terenu v svetu le predsedniki občinskih

odborov (občin je bilo tedaj le 63) in predsedniki večjih krajevnih odborov (Statut SDSS 1993). Ta sprememba je prinesla predvsem znižanje demokracije v svetu, zato se je stranka kmalu vrnila na prejšnjo ureditev (Grims, intervju 2008).

Po kongresu so veliko sprememb sprejeli tudi na sejah predsedstva. Sklenili so izboljšati povezanost poslancev s strokovnim svetom, ki naj bi odtlej tudi sicer dobival več pozornosti. Njegov predsednik je postal Milan Zver, ki je ta organ organizacijsko in kadrovsko prenovil. Na predlog Janše so ustanovili tudi strokovno skupino, zadolženo za strategijo in analizo javnega mnenja. Ta naj bi poskrbela za bolj utemeljeno odzivanje na socialno in politično dogajanje. Strankina mreža po državi se je še naprej širila z ustanavljanjem novih občinskih in krajevnih odborov (Zver 1996, 142-143).

V prvem obdobju (leta 1993) so se torej zgodile tako korenite organizacijske spremembe, da jih lahko primerjamo s spremembo organizacijskega reda, ki jo opisuje Panebianco (1988, 243-245). Vse je bilo v okviru odziva na poraz, ki ga je SDSS doživela na volitvah leta 1992. V prvi fazi je torej stranka zaznala svojo neuspešnost v volilni areni, kar lahko imenujemo spodbuda iz okolja. Obenem je bila ta neuspešnost le potrditev notranje krize, ki se je kazala v različnih mnenjih o združevanju z drugimi strankami ter drugih notranjih nesporazumih. Nato je stranka zamenjala večino vodstva, kar je sestavni del druge faze. Jožeta Pučnika je na položaju predsednika zamenjal Janez Janša, nova podpredsednika sta postala Ivo Hvalica in Božidar Brudar (prej Janša in Vitodrag Pukl), Erika Modica je na položaju glavnega tajnika zamenjal Branko Grims, predsednik strokovnega sveta pa je postal Milan Zver. V novoizvoljenem predsedstvu je bilo od 14-ih članov kar 7 novih (med njimi sicer tudi Pučnik) (Hvalica 2002, 69; Zver 1996, 142). Obenem pa je stranka predstavila tudi nov program, ki se je odmaknil od prejšnjih usmeritev in sicer proti sredini. Posebej pomembno je postalo poudarjanje narodnega stališča, ki »izvira iz tradicije domoljubja v slovenski socialdemokraciji« (Zver 1996, 141). Manj očitne so bile spremembe notranjega delovanja, ki naj bi tudi bile del tretje faze.

Poglejmo, v kolikšni meri se spremembe ujemajo s Panebiancovim pojmovanjem. *Prva faza* se v celoti ujema, saj je bil pritisk, ki je prišel iz okolja v obliki slabega volilnega rezultata, glavni motiv sprememb. V *drugi fazi* je prišlo do zamenjave dominantne koalicije. Pomanjkljivost te zamenjave je morda ta, da je predsednik postal prejšnji podpredsednik ter da je prejšnji predsednik ostal v predsedstvu stranke. V prid dobro

izvedeni drugi fazi pa govori dejstvo, da se je način vodenja stranke ter njena usmeritev po zamenjavi precej spremenila. *Tretja faza* oz. organizacijsko prestrukturiranje stranke je bila le polovično izvedena, saj so se z novim programom spremenili uradni cilji organizacije, niso pa se spremenila pravila notranjega delovanja.

5.4.2 DRUGO OBDOBJE (1994-2000)

Izstop stranke SDSS iz vlade, ki jo je vodil Janez Drnovšek, se je zgodil 7. aprila 1994. Kasneje se je izkazalo, da so z afero Depala vas ter njenimi posledicami, največ pridobili prav socialdemokrati, saj jim je začela rasti priljubljenost (Žerdin 2000; priloga A - tabela 8.1). Stranka je privabljala mnogo novih članov, med drugim sta se v stranko včlanila dr. Miha Brejc, pozneje dolgoletni podpredsednik SDS, in dr. Jože Zagožen. Delovanje je bilo odtlej oteženo le z materialnega vidika ter s strani naklonjenosti medijev (Zver 1996, 148-150).

Pomemben korak k širšemu zastopstvu v stranki je bila odločitev predsedstva, da bo stranka lahko ustanavljala nove oblike interesnega organiziranja – forume (Zver 1996, 151, 185). V forume so se začeli včlanjevati tisti, ki se niso želeli strankarsko vezati, so pa bili simpatizerji SDSS-a. Za člane forumov namreč ne velja pogoj, da morajo biti tudi člani stranke (Grims, intervju 2008; Statut SDS 2001). Še istega leta so bili ustanovljeni gospodarski, krščanski, nacionalni in sindikalni forum, kasneje pa še kulturni, univerzitetno-znanstveni, ekološki, športni... (Zver 1996; SDS 1998) Z vidika nadaljevanja reorganizacije stranke na terenu je bila za boljše sodelovanje med občinsko in republiško ravno pomembna ustanovitev štirinajstih regijskih koordinacij.

Četrty kongres, izveden 27. maja 1995 v Topolšici, je bil nova prelomnica. Na njem so po temeljnih pripravah znova sprejeli nov statut, poleg tega pa tudi nov program³². Vsakega je pripravljval svoj odbor, ustanovljen le v ta namen in sestavljen iz najvidnejših članov stranke. V statutu je bilo nekaj sprememb, ki pa niso bistveno posegle v dosedanjo ureditev. Poleg nujnih popravkov, posledic spremenjene zakonodaje, je prepovedal članstvo v stranki tistim, ki so bili sodelavci nekdanjih tajnih služb ter od bodočih poslancev zahteval odstop s položaja v slučaju izstopa iz stranke. Sprememba je bila tudi, da je imel odtlej predsednik stranke tudi nalogo predsednika strokovnega sveta. Vsekakor je SDSS po četrtem kongresu še razširila delovanje interesnih

---

³² Programska sprememba je bila najboljšežnejša: četrta temeljna vrednota stranke je postala *domoljubje*. Na ta način se je stranka dokončno usmerila k strankam slovenske pomladi (Zver 1996, 159-164).

organizacij ter utrdila teritorialno organizacijo (Zver 1996, 159-160, 185). V tem času je po mnenju Brejca izostrila kritično distanco do ključnih problemov države in s tem lahko bolj utemeljeno kritizirala delo vlade (Brejc, intervju 2008).

Po kongresu je znova prevzelo pobudo predsedstvo ter izvolilo pomembne člane vodstva. Podpredsednika sta postala dr. Miha Brejc in Ivo Hvalica, vodja volilnega štaba Branko Grims, glavni tajnik pa po dveh letih zopet Erik Modic.

Leto 1996 je bilo volilno leto. Marca je stranka na seji sveta spremenila svojo kratico in postala SDS. Ker pa mora s take vrste spremembo soglašati kongres, je bil svet izpeljan kot 1. izredni kongres. Vzroki za spremembo naj bi bili praktične narave, predvsem boljša prepoznavnost. Poleg kratice so spremenili tudi nekatere druge simbole: uradna barva je postala rumeno-modra. Hvalica meni, da je bila sprememba kratice predvsem dobra predvolilna poteza, saj je bilo v medijih preveč napak zaradi odvečnega »S«. (Hvalica 2002, 143). Grims pa nasprotno meni, da menjava kratice ter drugih simbolov ni bila dobra poteza, saj so bili ljudje navajeni prejšnjih simbolov (Grims, intervju 2008).

Volitve so potekale 10. novembra, na njih pa je SDS zasedla tretje mesto in osvojila 16 poslanskih mandatov. Stranka je torej močno izboljšala svoj izid izpred štirih let. Kot pravi Grims, je v tem času postala pravi organizacijski stroj, občinski in krajevni odbori so zavzemali že skoraj celotno področje države. Poleg rasti stranke na terenu je močno naraslo tudi članstvo – julija 1996 je imela SDS že 15.000 članov (Zver 1996, 194). Da so bile volitve za SDS uspešne, potrjuje tudi dejstvo, da je sledilo nekaj let, ki na organizacijskem nivoju niso prinesla velikih sprememb. Število članov je še naraščalo in je leta 1998 doseglo številko 18.000, v 11-ih regijah je bilo takrat organiziranih 187 občinskih odborov (SDS 1998). Parlamentarni mandat 1996-2000 je bil sicer zaznamovan s tematiko o volilnem sistemu. Spremembe le-tega v dvokrožnega večinskega bi po mnenju Grimsa pomenile bolj pravično predstavništvo. Meni, da je za Slovenijo z njeno majhnostjo, edina možnost izključitve klientelističnih in koruptivnih teženj, bipolarni sistem z le dvema močnima stranema. Sprememba volilnega sistema pa po njegovem mnenju v stranko ne bi prinesla organizacijskih sprememb, saj t.i. volilni inženiring deluje tudi sedaj, ko je volilni sistem proporcionalen (Grims, intervju 2008).

Marca leta 1998 so na seji predsedstva sprejeli sklep o oblikovanju novega organa stranke – kolegija predsednika. V njem so imeli pravico sodelovati predsednik, podpredsednika, član predsedstva Jože Pučnik (njegovega mesta kasneje ni zasedel nobeden), vodji poslanske in svetniške skupine, glavni tajnik stranke ter sekretar poslanske skupine. Organ sprva (do statuta iz leta 2001) sploh ni bil statutarno opredeljen, po mnenju Hvalice je bila to le uvedba nove ravni tihega odločanja, saj je bila iz njega izločena večina članov predsedstva. Pravice odločati sicer ni imel, kot edino pozitivno točko pa zaradi majhnosti navaja večjo operativnost (Hvalica 2002, 210, 236). Grims meni, da je to še danes neprecenljiv organ, predvsem zaradi neformalnosti in odkritosti pogovora v njem. Obstajala naj bi celo neposredna povezanost med pogostostjo sklicevanja kolegija in uspešnostjo stranke (Grims, intervju 2008).

Leta 1999 je v Portorožu potekal peti kongres SDS, katerega namen je bil predvsem dobro pripraviti stranko na parlamentarne volitve 2000. Na njem so spremenili ime glavnega izvršilnega organa – predsedstvo se je po novem imenovalo izvršilni odbor. Sprememba v zvezi s tem organom je bila tudi začasno krčenje števila članov s 14 na 9. V zvezi z volilnim sistemom je kongres sprejel resolucijo o bojkotu volitev v primeru, če bodo izvedene po proporcionalnem sistemu³³. Po besedah Hvalice je bilo to sprejeto brez razprave (Hvalica 2002, 240). Za predsednika je bil znova izvoljen Janez Janša. Na seji izvršilnega odbora, ki je potekala mesec dni po kongresu, so na predlog Janše izvolili tri podpredsednike stranke – Hvalico, Brejca in Zvera, ter novega glavnega tajnika Toneta Krkoviča. Janša svojega kandidata za predsednika sveta takrat še ni izdal, kasneje je bil na prvi seji tega organa na to funkcijo izvoljen Niko Jurca (Hvalica 2002, 243).

Zelo pomemben sklep je bil sprejet na seji izvršilnega odbora, ki je potekala 21. septembra 1999. IO je predlagal višjim organom stranke, naj SDS zaprosi za status opazovalke v Evropski demokratični uniji ter za status pridružene članice v Evropski ljudski stranki. Za stranko, ki se imenuje socialdemokratska, je bilo to nekaj neobičajnega ter le še en dokaz več o desnosredinski usmeritvi stranke. Nastala je sicer na tipičnih zahodnoevropskih socialdemokratskih vrednotah, vendar sčasoma

---

³³ Šesti (izredni) kongres stranke, ki je potekal 9. septembra 2000 v Murski Soboti, je bil sklican le z namenom, da se prekliče omenjena odločitev s petega kongresa. Na predlog izvršilnega odbora je kongres odločil, da naj se »zaradi spremenjenih pravnih in političnih razmer stranka udeleži volitev« (Hvalica 2002, 311; 315-316).

spreminjala svojo identiteto. Hvalica meni, da je to bila predvsem posledica radikalnosti vodilnih ljudi v odnosu do prejšnjega sistema ter do funkcionarjev znotraj njega (Hvalica 2002, 252).

V letu 2000 je zaradi združitve z SKD iz vlade izstopila SLS ter povzročila vladno krizo. Ko se je že zdelo, da bodo potrebne predčasne volitve, je bila potrjena začasna vlada, ki jo je vodil dr. Andrej Bajuk in katero sta sestavili pomladni stranki SDS in SLS+SKD. SDS je torej po šestih letih vnovič sodelovala v vladi, prvič v izključno desnosredinski. Priložnosti, da si stranki z učinkovitim in uspešnim vladanjem zagotovita dobro izhodišče za jesenske volitve, nista izkoristili. Nasprotno, v primerjavi z volitvami 1996 sta nazadovali, iz novoustanovljene SLS+SKD pa se je že odcepila frakcija, ki je ustanovila stranko Nova Slovenija (Zajc v Fink-Hafner in Boh 2002, 76-77). Grims meni, da vlada niti ni imela možnosti dobrega vladanja, saj ji je prejšnja vlada to povsem onemogočila: že vnaprej je potrošila večino predvidenih proračunskih sredstev ter postavila svoje ljudi v medije in v gospodarstvo. Nasploh so bili po njegovem glavni krivci za take volilne rezultate mediji, ki so poročali pristransko, ter izdaja demokratičnih načel z uzakonitvijo proporcionalnega sistema. Slednje naj bi ljudi tako razočaralo, da se v velikem številu niso udeležili volitev. Po mnenju Grimsa je bil za omenjene spremembe najbolj odgovoren predsednik SLS+SKD Slovenske ljudske stranke dr. Franc Zagožen, ki naj ne bi upošteval večinskega mnenja znotraj stranke (Grims, intervju 2008). Tudi Brejc je prepričan v medijsko zaroto proti SDS in nasploh proti pomladnim strankam – celo zunanji opazovalci naj bi bili mnenja, da politične stranke niso bile enakopravno obravnavane s strani medijev. Slednji naj bi ne poročali o uspehih, ki jih je požela Bajukova vlada, temveč poudarjali le domnevno negativne stvari (Brejc, intervju 2008).

Kakorkoli, LDS je zmagala z veliko razliko, SDS pa je osvojila 2 poslanska mandata manj kot pred štirimi leti. Čeprav so v stranki zatrjevali, da je dosežen rezultat dober in da je bila volilna kampanja uspešna, Hvalica meni, da ni bilo tako. Njegova analiza poraza pravi, da je bil Janša v stranki preveč vpliven in da je vse pomembne poteze vlekkel sam. Zatrjuje celo, da izvršilni odbor vse od kongresa 1999 ni glasoval, temveč je le potrjeval vnaprej določene odločitve (Hvalica 2002, 329-330, 334). Drugi člani »vrha stranke« so bili premalo vključeni v odločitve – izjema so bili nekateri posamezniki, ki so sestavljali neformalni vrh stranke, ki naj bi v praksi nadomestil izvršilni odbor. V

njem so po pisanju Hvalice poleg Janše bili Milan Zver, Branko Grims in Miha Brejc, po novem pa tudi Alenka Paulin in Niko Jurca (Hvalica 2002, 354).

5.4.3 TRETJE OBDOBJE (2001-2004)

Po volitvah leta 2000 je SDS štiriletno obdobje preživela v opoziciji. Kot odziv na rezultate volitev so sicer javnosti zatrjevali, da je drugo mesto uspeh in napredek glede na volitve pred štirimi leti. Vseeno pa je stranka dobila dva (leta 1996 16, leta 2000 pa 14), pomladna opcija pa kar štirinajst poslancev manj (45 proti 31), kar je gotovo pomenilo nazadovanje. V povolilnem času so v namen analize volilnih rezultatov sklicali mnogo sej izvršilnega odbora in sveta stranke. Na njih je bilo po besedah Hvalice veliko nestrinjanja glede tolmačenja teh rezultatov in na ta način naj bi se izoblikovala dva tabora: prvi je bil zvest Janši in njegovim prepričanjem, drugi pa se z njim ni strinjal ter je ključoval trditvam, da so bile volitve za stranko uspeh (Hvalica 2002, 331-350).

Vsemu navkljub pa je bil maja 2001 sklican kongres SDS, ki je potekal v Celju. Tudi Hvalica (2002, 350) se sprašuje, čemu sklicevati kongres, če naj bi bile volitve uspešne, obenem pa ima vodstvo stranke še dve leti mandata (zadnji volilni kongres je bil leta 1999). Na kongresu so znova sprejeli nov statut, velikih sprememb pa v njem ni bilo. Po krčenju izvršilnega odbora na kongresu leta 1999, so število članov tokrat podvojili. Izmed 18-ih izvoljenih članov IO so bili le štirje iz prejšnjega mandata ter še dva, ki sta bila člana tega organa v preteklosti. Predsedniško mesto je obdržal Janez Janša, podpredsedniško pa le Miha Brejc. Poleg njega je podpredsednik postal Andrej Bručan, Milan Zver pa je zasedel mesto predsednika sveta stranke.

Omenjene spremembe so bile po kadrovski plati največje od kongresa leta 1993. Dominantna koalicija je sicer v glavnem ostala v enaki zasedbi, precej pa je bilo premestitev z enega položaja na drugega. Nekaj vidnih članov je bilo degradiranih ali celo odpisanih – govora je o Ivu Hvalici, Jožetu Jerovšku, Pavlu Ruparju ter o drugih, predvsem poslancih. Hvalica je bil 8 let podpredsednik stranke, še leto več pa član izvršilnega odbora. Po kongresu je izstopil iz stranke, ker ni dobil dovolj podpore za izvolitev v IO ter nasploh zaradi nezadovoljstva z stanjem notranje demokracije (Hvalica 2002, 353-355).

Po celjskem kongresu so v SDS moči usmerili predvsem v izpolnjevanje dolžnosti, ki jih ima opozicijska stranka. V organizacijskem smislu na ta način vse do konca zadnjega preučevanega obdobja ni bilo pomembnih sprememb. V letu 2002 so bile lokalne in predsedniške volitve, slednje so na pomembnosti pridobile predvsem s kandidaturo dotedanjega predsednika vlade, Janeza Drnovška. Za LDS je to pomenilo konec obdobja dominacije v slovenskem političnem prostoru, saj v stranki niso našli enotnega odgovora na vprašanje, kdo bo nasledil Drnovška. SDS ni posvečala posebne pozornosti krizi, ki je načenjala njihove glavne nasprotnike, vsaj po besedah Grimsa ne. Še manj so se na to odzivali z morebitnimi organizacijskimi spremembami (Grims, intervju 2008).

Septembra 2003 je SDS spremenila svoje ime v Slovensko demokratsko stranko. Po Grimsovih trditvah je prišlo do te spremembe izključno zaradi članstva v Evropski ljudski stranki in Evropski demokratski uniji, kamor socialdemokratsko ime ne sodi (Grims, intervju 2008). Stranka je navedla nekaj več razlogov za menjavo imena. Poleg približevanja evropskima partnerjema, je bila sprememba tudi posledica težnje krepitve sredinske pozicije stranke v slovenskem prostoru ter s tem podpore srednjemu sloju. Obenem so v stranki zatrdili, da ostajajo socialno naravnani, vendar dajejo večji poudarek selektivni socialni politiki. Program stranke se sicer ni spremenil, bistveno je še naprej ostalo ohranjanje pomena demokracije in narodne identitete (SDS 2003a; SDS 2003b). Zastavlja se vprašanje, ali je bila sprememba imena tudi taktična poteza v luči približevanja parlamentarnim volitvam 2004. Grims meni, da sprememba imena ni imela nikakršnega vpliva na rezultate volitev (Grims, intervju 2008). Tudi v izjavah za javnost SDS ni zaslediti naravnosti na volitve, napovedali so le olajšano politično izbiro volivcem (SDS 2003a). Slednje si lahko razlagamo kot jasno razločitev od Združene liste socialnih demokratov.

V letih 2003 in 2004 se je krepil pritisk na vlado s strani Koalicije Slovenija, v kateri je glavno vlogo igrala SDS. Sicer sta bili to leti, ko je bilo na dnevnem redu precej afer, ki so povsem odvrnile pozornost od drugih notranjepolitičnih tem in ko je Slovenija vstopila v Evropsko unijo in NATO. V SDS so bolj kot omenjene uspehe vlade, poudarjali povezave vladnih strank s korupcijo in klientelizmom ter vpletenost v afere SIB in Orion. Kot populistično lahko označimo tudi dejavnost stranke v zvezi z »izbrisanimi«, ki so zaznamovali čas pred volitvami. Po mnenju Grimsa je bila ta

tematika v predvolilni luči zelo pomembna za SDS, saj je poudarila domoljubne vrednote stranke (Grims, intervju 2008).

Aprila 2004 je bil oblikovan nov strokovni svet, katerega vodstvo po statutu (kadar je stranka v opoziciji) pripada predsedniku stranke (Statut SDS, 16. čl. 2001), podpredsedniško mesto je zasedel dr. Peter Jambrek. Strokovni svet se je organiziral po odborih in komisijah, analogno vladnim resorjem ter s tem ustanovil t.i. »vlado v senci« (SDS 2004a). Konec aprila so na svetu stranke izvolili novo podpredsednico Alenko Jeraj, sicer že članico izvršilnega odbora in predsednico SDM (SDS 2004b). Tako je imela stranka znova tri podpredsednike oz. dva podpredsednika in eno podpredsednico.

V začetku oktobra so sledile parlamentarne volitve, kjer je SDS zmagala, Janez Janša pa je postal predsednik vlade. S tem je stranka dosegla največji uspeh v svoji zgodovini, predvsem pa močno izboljšala svoj rezultat iz leta 2000.

5.4.4 POVZETEK VSEH TREH OBDOBIJ 1990-2004

Organizacijske spremembe v stranki SDS sem poskušal povezati s spremembami, ki so se zgodile v okolju oz. v volilni areni. Rezultati so predstavljeni v tabeli 5.5.

Tabela 5.5: Odzivi oz. organizacijske spremembe v SDS in njihovo ujemanje s spremembami v okolju v vseh treh obdobjih

ORGANIZACIJSKA SPREMEMBA	RAZLOG	SPREMEMBA V OKOLJU ³⁴						
		1	2	3	4	5	6	7
1990								
zamenjava vodstva volilnega štaba	volilni rezultat 1990							
teritorialna organiziranost	boljša organiziranost			•				
1992								
zamenjava vodje volilnega štaba	priprava na volitve							
nov statut	priprava na volitve							
spremembe dominantne koalicije	priprava na volitve			•				
1993								
spremembe dominantne koalicije	volilni rezultat 1992		•	•				•
nov statut	volilni rezultat 1992							
okrepljen strokovni svet	povezanost s poslanci		•	•				•
oblikovanje skupine za analizo JM	odzivanje okolju		•	•				•
1994								
krepitev interesne organiziranosti	širša podpora stranki	•		•				•
1995								
nov statut	priprava na volitve							
spremembe dominantne koalicije	priprava na volitve	•	•*	•				
1998								
ustanovitev kolegija predsednika	bolj učinkovit organ	•	•*	•				•
1999								
zmanjšanje števila članov IO	priprava na volitve							
spremembe dominantne koalicije	priprava na volitve	•	•*	•				
2001								
nov statut	razvoj stranke							
spremembe dominantne koalicije	volilni rezultat 2000	•		•				•
povečanje števila članov IO	volilni rezultat 2000							
2004								
prenova strokovnega sveta	priprava na volitve	•	•	•				•
spremembe dominantne koalicije	priprava na volitve	•	•	•				

Prvo obdobje (1990-1994) je bilo za stranko neuspešno, saj so tako volitve leta 1990 kot tiste leta 1992 prinesle rezultat, slabši od pričakovanj. Organizacijske spremembe so bile kar *pogoste* in občutne. Stranka je v tem času sklicala kar tri kongrese, spremembe pa so bile v večini le kadrovske narave v obliki zamenjav nekaterih vodilnih. Izvolitev

³⁴ (1) upad strankarske pripadnosti, (2) sprememba v vrednotni usmerjenosti volivcev, (3) kriza političnih strank, (4) institucionalna sprememba, (5) sprememba politične organiziranosti, (6) položaj vladne ali opozicijske stranke, (7) izbira tematik

Janeza Janše na mesto predsednika stranke je prinesla v stranko več urejenosti in učinkovitosti, predvsem pa je preko njega postala bolj prepoznavna in priljubljena (Grims, intervju 2008). Grims se sicer ne strinja s tem, da Pučnik ni bil prepoznaven – nasprotno, bil je znan borec proti prejšnjemu sistemu ter voditelj Demosa. Meni pa, da je bil Janša nekakšen simbol osamosvajanja ter zato bolj priljubljen v javnosti (Grims, intervju 2008).

Spremembe dominantne koalicije, ki so se zgodile v letih 1992 in 1993, so poskus odziva na *krizo političnih strank* (pravzaprav poskus popularizacije stranke s kadrovskimi spremembami, kar je leta 1993 z Janšo tudi uspelo). Spremembe dominantne koalicije leta 1993 so bile med drugim odziv na *spremembe v vrednotni usmerjenosti volivcev*, saj je novo vodstvo spremenilo tudi vrednotno usmerjenost stranke ter jo bolj prilagodilo prevladujoči sredinski usmerjenosti slovenskih volivcev, ter posledično tudi odziv na *izbiro tematik*. Poudarjena vloga strokovnega sveta in oblikovanje strokovne skupine za strategijo in analizo javnega mnenja sta bila poskusa bolj usklajenega ter bolj učinkovitega odzivanja stranke na spremembe v okolju. Omenjeni organizacijski spremembi lahko smatramo kot odziv na *spremembe v vrednotni usmerjenosti volivcev* (spremljanje in hitrejše odzivanje na vrednotne spremembe), *krizo političnih strank* (iskanje načinov, kako pridobiti večje zaupanje volivcev v stranko) ter *izbiro tematik* (iskanje tematik, ki bi stranki prinesle večji uspeh).

Glede na to, da je bila v *drugem obdobju* SDS rezultatsko uspešnejša od prvega obdobja, je bilo pričakovano, da se je v njej zgodilo manj organizacijskih sprememb. V stranki so v šestih letih opravili dva redna kongresa (kongres leta 2000 ni prinesel nobenih sprememb, prav tako ni bil volilni). Dominantna koalicija je ostala ista skozi celotno obdobje: predsednik stranke je bil Janez Janša, podpredsedniški mesti sta zasedala Ivo Hvalica (od leta 1993) in Miha Brejc (od leta 1995). Leta 1999 se jima je pridružil še Milan Zver, že prej član predsedstva. V okviru institucije predsednika stranke se je leta 1998 oblikoval nov organ – kolegij predsednika. Določene spremembe so se zgodile tudi v teritorialni in interesni organiziranosti, skupna točka obeh pa je bila predvsem vedno večja kompleksnost stranke. Umestno vprašanje je, ali je večja uspešnost stranke na volitvah v tem drugem obdobju posledica dobro zastavljene organiziranosti iz prvega obdobja, ali pa večje selektivnosti sprememb v tem drugem obdobju.

Izboljšana interesna organiziranost oz. možnost ustanavljanja forumov kot zvrsti interesnih organizacij je bila poteza, ki je imela namen privabiti dodatne strokovne kadre v stranko. To je bil odziv oz. poskus odgovora na *upad strankarske pripadnosti*, na *krizo političnih strank* (nujno je bilo povečati zaupanje volivcev v stranko in legitimnost stranke) ter na *izbiro tematik* (novi kadri bi razširili izbor stranki koristnih tematik). Do sprememb dominantne koalicije je prišlo v (kongresnih) letih 1995 in 1999. Spremembe niso bile občutne, vsaka sprememba na vodstvenih položajih pa je eden od načinov, kako povečati legitimnost ter zaupanje volivcev v stranko (*kriza političnih strank*) in kako povečati *strankarsko pripadnost*. Podobno je bilo tudi v primeru ustanovitve novega organa stranke – kolegija predsednika. Manjši in agilnejši organ je pomenil predvsem odgovor na *izbiro tematik*, vsaj po mnenju Grimsa (Grims, intervju 2008), ki trdi, da je dobro delovanje tega organa povezano z dobrim delovanjem stranke nasploh. Nekatere organizacijske spremembe so bile tudi odziv na *vrednotno usmerjenost volivcev* (le-ta je bila prevladujoče sredinska in zato sprememb vrednotne usmerjenosti ni bilo).

Povezanost organizacijskih sprememb s spremembami v okolju je bila v drugem obdobju večja kot v prvem. Ne morem pa odgovoriti na vprašanje, kakšen vpliv so na rezultate volitev v drugem obdobju (predvsem leta 1996) imele organizacijske spremembe iz prvega obdobja. Vseeno lahko sklenem, da je bila odzivnost sprememb bolj preiščljena kot v prvem obdobju.

V *tretjem obdobju* je bilo še najmanj organizacijskih sprememb. Sklican je bil le en kongres stranke, predsednik je še vedno ostal isti, prav tako so ostali isti drugi najvplivnejši člani stranke. Na kongresu leta 2001 je bil spremenjen statut stranke, vendar te spremembe niso bile pomembnejše narave – razen morda povečanje števila članov IO. Pomenljivo je, da nato tri leta ni bilo nobenih organizacijskih sprememb, kar pomeni, da so bili v stranki zadovoljni z načinom organizacije in tudi s spremembami iz leta 2001. Velja omeniti še poudarjeno vlogo strokovnega sveta od pomladi leta 2004. V tem organu lahko sodelujejo tudi osebe, ki sicer niso člani stranke – bistveno je, da s svojo strokovnostjo prispevajo h kvaliteti dela SDS (Statut SDS, 16. čl. 2001).

S spremembami dominantne koalicije leta 2001 je SDS poskušala vzpodbuditi rast *strankarske pripadnosti*, ki je bila po volitvah leta 2000 še vedno dokaj nizka, povečati zaupanje volivcev v stranko (*kriza političnih strank*) ter najti nove *tematike*, ki bi stranki

prinesle uspeh. Ob spremembi dominantne koalicije leta 2004 je bil položaj že precej drugačen, saj je stranka v javnomnenjskih raziskavah kotirala precej bolje in že ogrožala vodilno LDS. Poleg tega je bila sprememba minimalna oz. le ena – dodatek tretjega podpredsedniškega mesta, ki ga je zasedla Alenka Jeraj, kar pa je pred volitvami lahko pomenilo poskus razširitve *strankarske pripadnosti* v ženski populaciji, odziv na *spremembe vrednotne usmerjenosti*, ki se je izraziteje pomaknila na sredino in povečanje priljubljenosti stranke oz. zaupanja volivcev vanjo (*kriza političnih strank*). Prenova strokovnega sveta je pomenila razdelitev organa na odbore, vzporedno z ministrskimi resorji ter predstavitev ekipe, ki naj bi bila sposobna prevzeti oblast po volitvah leta 2004. To je bil odziv na *upad strankarske pripadnosti* ter *spremembo v vrednotni usmerjenosti*, ki je v tistem času prizadela predvsem vladne stranke, ter tudi na *krizo političnih strank* in *izbiro tematik*, saj so bila imena nekaterih ministrov v senci nova v stranki in bi lahko potencialno prinesla večje zaupanje v stranko ter nove, bolj inovativne ter za stranko uspešnejše tematike na dnevnem redu.

Tabela 5.6: Pregled zasedbe vodilnih položajev v SDS od leta 1990 do leta 2004

Leto	Predsednik	Podpredsedniki	drugo
1990	Jože Pučnik	Katja Boh, Andrej Magajna, Matjaž Šinkovec, France Tomšič	predsednik sveta Branko Grims
1991			
1992	Jože Pučnik	Janez Janša, Vitodrag Pukl	
1993	Janez Janša	Božidar Brudar, Ivo Hvalica	predsednik strok. sveta Milan Zver
1994			
1995	Janez Janša	Ivo Hvalica, Miha Brejc	predsednik strok. sveta Janez Janša
1996			
1997			
1998			
1999	Janez Janša	Ivo Hvalica, Miha Brejc, Milan Zver	predsednik sveta Niko Jurca
2000			
2001	Janez Janša	Miha Brejc, Andrej Bručan, Alenka Jeraj (od 2004)	predsednik sveta Milan Zver
2002			
2003			
2004			

V tabeli 5.6 sem zbral podatke o tem, kdo je zasedal najpomembnejše pozicije v stranki od leta 1990 do leta 2004. Največja sprememba se je zgodila leta 1993, ko se je skoraj v celoti spremenila dominantna koalicija. Ostale spremembe niso bile tako občutne. Na vodstvenih položajih so namreč ostajali ali se izmenjevali eni in isti voditelji.

6 SKLEP

V diplomski nalogi sem na primeru Slovenske demokratske stranke iskal skupne točke med spremembami v volilni areni in odzivi stranke v obliki organizacijskih sprememb. Preverjanje hipoteze³⁵ je temeljilo na vzročno-posledičnem razmerju, pri čemer moram še enkrat poudariti, da je »prilagajanje na spremembe v volilni areni« (omejeno le na organizacijske spremembe) le eden od možnih vzrokov za »izboljševanje volilnih rezultatov«.

V prvem, teoretskem delu, sem predstavil področje organizacijskega razvoja političnih strank ter področje okoljskih sprememb in odzivov na okoljske spremembe. Pri prvem sem v glavnem izhajal iz idej Angela Panebianca, pri drugem pa iz idej nekaterih srednje- in severnoevropskih avtorjev: Kaareja Strøma, Larsa Svåsanda, Petra Maira in drugih.

V analitskem delu sem najprej preučevano obdobje 1990-2004 razdelil na tri dele, pri čemer sem kot kriterij upošteval volilne rezultate. Drugo obdobje je bilo tako rezultatsko uspešnejše od prvega, podobno kot je bilo tretje uspešnejše od drugega. Izmed (pre)velikega števila možnih *sprememb v volilni areni*, sem izbral tiste, ki so najprimernejše za specifično volilno arenno, v kateri sodeluje tudi SDS. Nato sem preveril, ali so se te spremembe zgodile in kako obsežne so bile znotraj posameznih obdobj. Podobno sem zbral tudi podatke o *organizacijskih spremembah v SDS* ter nato primerjal usklajenost med spremembami in odzivi.

Največ organizacijskih sprememb je bilo v prvem obdobju. Stranka še ni imela zgrajene identitete ter je z mnogimi spremembami poskušala čim hitreje priti do čimbolj učinkovite organizacijske ureditve. Spremembe v prvem obdobju so bile v večini odziv na slabe volilne rezultate ter poskus hitrega izboljšanja položaja stranke v okolju, ne pa premišljen odziv na spremembe v volilni areni. Leta 1992 je bil rezultat na volitvah namreč komajda dovolj dober za uvrstitev v državni zbor. V prvem obdobju (leta 1993) se je zgodila tudi najbolj korenita organizacijska sprememba, ki jo lahko primerjamo s Panebiancovo spremembo organizacijskega reda (Panebianco 1988, 243-245). Takrat se je skoraj v celoti spremenila dominantna koalicija, prav tako so se spremenili način vodenja, strankina usmeritev ter uradni cilji.

---

³⁵ »Kontinuirano izboljševanje volilnih rezultatov Slovenske demokratske stranke na volitvah v Državni zbor RS je med drugim tudi posledica izboljšane strategije prilagajanja na spremembe v volilni areni«.

V drugem in tretjem obdobju je bilo sprememb precej manj³⁶, večinoma pa sem jih lažje povezal s spremembami v volilni areni. Spremembe dominantne koalicije so bile sicer dokaj pogoste, vendar pomembnejših ni bilo, tako da se je dominantna koalicija iz leta 1993 ohranila v podobni sestavi (tudi predsednik stranke je bil ves čas isti) do leta 2004. Kot pomembnejše spremembe v drugem obdobju lahko omenim razširitev interesne organiziranosti leta 1994 ter ustanovitev kolegija predsednika leta 1998. Slednji je postal pravzaprav najpomembnejši organ z vidika hitrega odzivanja na spremembe v volilni areni. V tretjem obdobju je bila pomembnejša sprememba le prenova strokovnega sveta v volilnem letu 2004.

Intervjuvanca sta si bila v mnogočem enotna, pa vendar ima vsak od njiju drugačen pogled na uspešnost odzivanja SDS na spremembe v okolju. Dr. Miha Brejc trdi, da je stranka skozi čas *»napredovala v zmožnostih čim hitrejšega in čimbolj učinkovitega odziva na dogodke«* (Brejc, intervju 2008), ter dodaja, da je bila v določenih situacijah tudi nemočna in ni mogla bolje reagirati. Nasploh pa ne zna oceniti vpliva organizacijskega napredka na kontinuirano izboljševanje volilnih rezultatov, saj meni, da je uspeh na volitvah *»odvisen od mnogih okoliščin, tudi takih, na katere stranka nima vpliva«* (Brejc, intervju 2008). V SDS se po njegovih besedah poskušajo organizirati *»tako, da bi bili sposobni hitrega zaznavanja sprememb v okolju in reakcije nanje«* (Brejc, intervju 2008). Kot pomemben dejavnik sprememb omenja posvete stranke o aktualni politiki, kjer se *»vedno pojavi kakšna zanimiva ideja, ki nato postane del programa ali pa pride do organizacijskih sprememb«* (Brejc, intervju 2008). Miha Brejc v nasprotju z Grimsom pravi, da so javnomnenjske raziskave redno spremljali, poleg tega pa so opravljali še lastne raziskave ter jih med seboj primerjali. Tudi te raziskave naj bi pomagale pri spreminjanju organizacijske strukture SDS (Brejc, intervju 2008). Glede dokaj pogostih sprememb statuta pravi, da so le-te vedno rezultat razvoja stranke. SDS je namreč dinamična tvorba, kjer so spremembe vedno posledica resne razprave med članstvom in končne presoje v organih stranke. Pri teh spremembah trenutni položaj stranke ne igra nobene vloge – po njih posežejo, ko so potrebne (Brejc, intervju 2008).

---

³⁶ Kongresov stranke je bilo v vsakem nadaljnjem obdobju manj. V prvem obdobju so bili sklicani 3 kongresi (1990, 1992, 1993), v drugem obdobju 2 kongresa (1995, 1999), v tretjem pa 1 kongres (2001). Spremembe dominantne koalicije so bile največje leta 1993, nato pa niso bile tako več tako občutne.

Mag. Branko Grims meni, da je *stranka z vidika kompleksnosti organizacije dosegla svoj vrhunec do leta 1996, nato pa naj ne bi bilo več veliko sprememb*. Sicer pa so zanj druge stvari imele več vpliva na volilni uspeh, predvsem sledenje strankarskim vrednotam ter prisotnost LDS-a na vseh področjih življenja prebivalcev. Po njegovih besedah (Grims, intervju 2008) se *organizacijsko ogrodje v vseh letih od ustanovitve stranke ni bistveno spremenilo*.

Postavljeno hipotezo moram na podlagi ugotovitev **zavrniti**. Ugotovil sem sicer, da so organizacijske spremembe v politični stranki SDS sčasoma postale bolj usklajene s spremembami v okolju, vendar nisem našel dovolj dokazov, da bi to pomembneje vplivalo na izboljševanje rezultatov na parlamentarnih volitvah. Oba vidna člana SDS-a, s katerima sem opravil intervju, pomembne povezave med organizacijskimi spremembami ter med uspešnostjo stranke ne vidita. Druge okoliščine so zanju precej pomembnejše.

Naj se ob koncu vrnem k Panebiancovi teoriji o institucionalizaciji političnih strank. Italijanski avtor ugotavlja, da je značilnost visoko institucionalizirane stranke, da postane odporna na okoljske spremembe, kar je posledica tega, da so instrumenti nadzora zgoščeni v rokah centra in ne razpršeni med posameznimi podskupinami. Spremembe v institucionalizirani stranki se dogajajo *počasi in poredko, a takrat preišljeno* (Panebianco 1988, 58). V odnosu z okoljem je institucionalizirana stranka avtonomna, torej lahko nadzoruje proces izmenjave virov z okoljem (Panebianco 1988, 55-56).

Še enkrat moram ponoviti, da so omenjene lastnosti idealne in da v praksi ni stranke, ki bi bila popolnoma odporna na okoljske spremembe in bi popolnoma nadzorovala izmenjavo virov z okoljem. Temu se lahko zgolj približa. Želim pa nakazati možnost, da je SDS v 14-ih letih dosegla dokaj visoko stopnjo institucionalizacije. V svoji diplomski nalogi sem namreč ugotovil, da so se spremembe v stranki skozi čas dogajale vedno redkeje in vedno bolj preišljeno ter da je bila stranka vedno bolj odporna na okoljske spremembe.

7 LITERATURA

- Amnesty International Slovenia. 2009. *Amnesty v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.si/sl/kdo-smo/amnesty-v-slo> (31. januar 2009).
- Center za raziskovanje javnega mnenja (CJM). 2008. *Politbarometer 6/2008*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/PB6_08.pdf (9. julij 2008).
- Deschouwer, Kris. 1994. The internal dynamics and external effectiveness of local party sections in Belgium. V *How political parties work: Perspectives from within*, ur. Kay Lawson, 179-195. London: Praeger.
- Državna volilna komisija (DVK). 2007. *Volitve predsednika republike 2007, izidi glasovanja*. Dostopno prek: http://volitve.gov.si/vp2007/rezultati/rezultati_slo.html (12. julij 2008).
- --- 2008. *Zgodovina volitev*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si> (12. julij 2008).
- Fink-Hafner, Danica. 1997. Development of a Party System. V *Making a New Nation: The Formation of Slovenia*, ur. Danica Fink-Hafner in John R. Robbins, 135-155. Aldershot: Dartmouth Publishing Company.
- --- ur. 2000. *Volitve 2000: volilni programi političnih strank*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2002. Prevzemanje oblasti v kontinuiranem demokratičnem prehodu. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 7-25. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2006. Strankarski sistem v Sloveniji: Od prikrite k transparentni bipolarnosti. V *Političke stranke i birači u državama bivše Jugoslavije*, ur. Zoran Lutovac, 363-384. Dostopno prek: http://www.fes.org.yu/thira_files/publikacije/2006/17.Politicke_stranke_i_biraci_u_drzavama_bivse_Jugoslavije.pdf (17. julij 2008).
- Grad, Franc, Pavle Svete in Metka Lumbar. 2008. *Predpisi o volitvah v državni zbor 2008*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Hvalica, Ivo. 2002. *Zadnja replika*. Ljubljana: Promag.
- Katz, Richard S. in Peter Mair. 2002. Beyond the catch-all party: approaches to the study of parties and party organization in contemporary democracies. V

- Political parties: old concepts and new challenges*, ur. Richard Gunther, José Ramón Montero in Juan José Linz. New York: Oxford University Press.
- Kovač, Bogomir. 2007. Politično preurejanje. *Mladina*, 12. april. Dostopno prek: http://www.mladina.si/teodnik/200714/clanek/slo-ekonomija--bogomir_kovac/ (29. september 2008).
  - Krašovec, Alenka. 1996. *Socialdemokratski stranki v Sloveniji (SDSS in ZLSD) v obdobju 1989-1995*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - --- 2000. *Moč v političnih strankah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - --- 2002. *Oblikovanje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - Krašovec, Alenka in Tomaž Boh. 2002. Priloga 3, podatki o preteklih volitvah (1990, 1992, 1996, 2000). V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 173-188. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - Kropivnik, Samo. 2002. Družbeni in ideološki profili slovenskih političnih strank v preteklem desetletju. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 27-48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
  - Kršinar, Igor. 2007. Deljenje in usodni količnik. *Sobotna priloga, Delo*, 17. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Sobotna+priloga> (6. avgust 2008).
  - Lorenci, Janko. 2004. Slovenska politična desnica. Napajanje iz slabosti levice. *Delo*, 6. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/20040706/Delo/0> (6. avgust 2008).
  - Michels, Robert. 1925/2001. *Political parties*. Dostopno prek <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/michels/polipart.pdf> (10. maj 2008).
  - Miheljak, Vlado. 2003. Nomen et omen. *Sobotna priloga, Delo*, 13. september. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Sobotna+priloga> (24. avgust 2008).
  - Panebianco, Angelo. 1988. *Political parties: organisation and power*. New York: Cambridge University Press.
  - Petrovčič, Peter. 2002. Nova stranka, stara imena. *Mladina*, 6. avgust. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/teodnik/200231/clanek/zeleni> (2. december 2008).

- Pistotnik, Sara. 2007. Kdo so izbrisani? *Predor* (4). Dostopno prek: http://predor.si21.com/docs/Cetrta_stevilka/2izbrisani-celipdf.pdf (13. oktober 2008).
- Prunk, Janko. 2002. Primerjava političnega razvoja v Sloveniji in Hrvaški 1990-2000. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 135-161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2005. Katera vlada je prva vlada. *Sobotna priloga, Delo*, 5. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Sobotna+priloga> (17. avgust 2008).
- --- 2008. *Kratka Zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- RTV Slovenija. 2003. *Depala vas: oprostilna sodba*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews%2F&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=6784 (5. avgust 2008).
- --- 2007. *Štirje LDS-ovci na poti v SD*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=136801&tokens=pavliha (29. september 2008).
- --- 2008. *Izbrisani*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=story&func=read&c_id=44 (13. oktober 2008).
- Savec, Zofija. 2005. *Državnozborske volitve, Slovenija, 3.10.2004*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/rr-818-05.pdf> (27. september 2008). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Sever, Jani. 2004. Zmaga nacionalizma? *Mladina*, 10. oktober. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200440/clanek/uvo-uvodnik--jani_sever (3. december 2008).
- Slovenska demokratska stranka (SDS). 2001. *Statut Slovenske demokratske stranke* (19. maj 2001, spremembe in dopolnitve 23. september 2003, 14. maj 2005 in 17. februar 2007).
- --- 2003a. *SDS se odloča za preimenovanje v Slovensko demokratsko stranko*. Dostopno prek: <http://www2.sds.si/news/21741> (17. avgust 2008).
- --- 2003b. *SDS-Slovenska demokratska stranka*. Dostopno prek: <http://www2.sds.si/news/21735> (17. avgust 2008).
- --- 2004a. *Oblikovan Strokovni svet in dopolnjena kandidatna lista za Evropski parlament*. Dostopno prek: <http://www2.sds.si/news/22027> (17. avgust 2008).

- --- 2004b. *Svet SDS potrdil kandidate za EP in izvolil novo podpredsednico stranke*. Dostopno prek: <http://www2.sds.si/news/22043> (17. avgust 2008).
- --- 2008a. *Statut Slovenske demokratske stranke*. Dostopno prek: http://www.sds.si/o_stranki/statut (8. maj 2008).
- --- 2008b. *Zgodovina*. Dostopno prek: http://www.sds.si/o_stranki/zgodovina (8. maj 2008).
- Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS). 1993. *Statut Socialdemokratske stranke Slovenije* (15. maj 1993).
- --- 1995. *Statut Socialdemokratske stranke Slovenije* (27. maj 1995, spremembe in dopolnitve 23. marec 1996, 12. julij 1997 in 9. april 1998).
- --- 1998. *O stranki*. Dostopno prek: <http://www.sds.si/ostranki.htm> (1. december 1998).
- Strøm, Kaare in Lars Svåsand. 1997. Political parties in Norway: Facing the challenges of a new society. V *Challenges to political parties: The case of Norway*, ur. Kaare Strøm in Lars Svåsand, 1-32. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Šimon, Primož. 2007. *Organizacijski razvoj političnih strank, primer Liberalne demokracije Slovenije*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/Simon-Primoz.pdf> (7. julij 2008).
- Škofijska Karitas Koper. 2009. *Kdo smo*. Dostopno prek: <http://kp.rkc.si/karitas/aktualno.php?id=13> (31. januar 2009).
- Toš, Niko, ur. 1997. *Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968-1990*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_1.pdf (16. julij 2008).
- --- ur. 1999a. *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990-1998*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_2.pdf (16. julij 2008).
- --- 1999b. *Zaupanje Slovencev v demokratični sistem*. V *Zaupanje v vlado*, ur. Max Kaase in Kenneth Newton, 217-314. Ljubljana: Liberalna akademija in Znanstvena knjižnica FDV.

- --- ur. 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999-2004*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/SJM_vrednote_v_prehodu_3.pdf (16. julij 2008).
- Trampuš, Jure. 2000. Koga volilci ne marajo. *Mladina*, 25. september. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200039/clanek/t-tos> (2. december 2008).
- Unicef Slovenija. 2009. *O Unicefu - Unicef Slovenija*. Dostopno prek: http://www.unicef.si/main/unicef_v_sloveniji.wlgt (31. januar 2009).
- Wilson, Frank L. 1994. The sources of party change: the social democratic parties of Britain, France, Germany, and Spain. V *How political parties work: Perspectives from within*, ur. Kay Lawson, 263-283. London: Praeger.
- Zajc, Drago. 2002. Četrte demokratične volitve v Sloveniji in tretje volitve v Državni zbor Republike Slovenije leta 2000. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 71-92. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Zakon o političnem združevanju (ZPZ)*. Ur. l. SRS 42/1989. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1989-02-2192.pdf (11. junij 2008).
- *Zakon o političnih strankah (ZPolS)*. Ur. l. RS 103/2007. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+politi%C4%8Dnih+strankah&mandate=-1&unid=UPB|E41239AB62CBCF50C125738D003B5B1D&showdoc=1> (15. maj 2008).
- *Zakon o volilni kampanji (ZVolK)*. Ur. l. RS 62/1994 (ne velja od 4. 5. 2007). Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1994-01-2109?OpenDocument (28. november 2008).
- Zver, Milan, 1996. *Sto let socialdemokracije*. Ljubljana: Veda.
- Žerdin, Ali H. 2000. Apokalipsa politične krize. *Mladina*, 23. oktober. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200043/clanek/volitve-nauki> (17. avgust 2008).

8 PRILOGE

PRILOGA A: REZULTATI JAVNOMNENJSKIH RAZISKAV

8.1 PRILJUBLJENOST POLITIČNIH STRANK 1990-2004

Tabela 8.1: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 1990-1994 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)

str. / raz.	90/2	91/1	91/2	92/1	92/2	92/3	93/1	93/2	94/1	94/2
ZLSD ³⁷	23,2	24,2	22,6	13,7	15,7	13,1	6,7	10,7	7,1	6,8
LDS	17,2	16,1	11,2	18,2	21,0	21,4	24,8	25,0	28,4	31,7
SKD	12,7	11,9	11,4	13,0	12,4	17,2	16,2	17,3	17,2	18,9
SLS ³⁸	11,0	11,6	8,5	6,9	4,8	3,8	16,7	10,5	17,9	16,6
ZS	10,1	12,1	15,6	12,3	15,0	7,7	9,0	7,1	6,9 ³⁹	4,6
SSS	9,0	4,4	2,7	1,9	2,1	2,2	/	/	/	/
SDS ⁴⁰	7,3	8,0	5,3	8,3	6,2	7,1	8,1	5,9	16,2	13,2
SDZ	7,2	8,9	2,1	1,4	1,4	/	/	/	/	/
LS	2,4	2,8	3,0	4,7	3,8	2,0	/	/	/	/
DS	/	/	17,1	19,6	17,6	18,8	10,9	13,5	1,5 ⁴¹	4,1
SNS	/	/	/	/	/	6,7	7,4	9,9	5,1	4,8
veljavni	67,0	52,8	47,3	42,3	42,0	49,5	43,2	39,2	40,8	43,9
drugo ⁴²	33,0	47,2	52,7	57,7	58,0	50,5	56,8	60,8	59,2	56,1

Vir: Toš (1999a).

Tabela 8.2: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 1994-2000 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)

str. / raz.	94/3	95/2	96/1	97/1	97/3	98/1	98/2	99/1	99/3	99/4
LDS	26,8	22,6	29,1	34,4	31,7	35,2	34,6	34,5	35,5	39,1
SDS	14,4	13,5	18,3	15,4	13,1	17,2	15,7	22,4	19,8	18,3
ZLSD	7,6	7,3	9,2	10,9	7,5	9,9	9,9	11,0	8,4	9,4
SLS	18,3	17,1	15,1	18,3	21,7	15,0	13,1	11,2	9,0	9,8
SNS	7,9	4,5	3,2	4,8	3,6	2,1	2,3	3,2	1,7	3,3
DeSUS	/	4,8	2,4	2,1	5,2	5,2	7,3	4,5	7,7	3,9
SKD	17,7	13,8	14,0	5,9	6,7	8,6	10,1	6,9	9,9	8,4
DS	2,2	4,2	5,7	7,1	7,9	5,8	3,7	3,4	6,0	5,0
ZS	5,1	11,8	3,0	0,5	2,9	1,5	3,4	3,0	2,4	2,6
veljavni	35,5	69,4	37,1	42,1	52,1	46,6	61,6	46,4	53,5	58,3
drugo	64,5	30,6	62,9	57,9	47,9	53,4	38,4	53,6	46,5	41,7

Vir: Toš (1999a); Toš (2004).

³⁷ 1990-2 ZKS-SDP

³⁸ 1990-1 SKZ

³⁹ Pred raziskavo 94/1 so se Zeleni Slovenije združili z LDS. Od raziskave 94/1 naprej je to nova stranka Zeleni Slovenije.

⁴⁰ 1990-1 SDZS, 1991-5 SDSS

⁴¹ Pred raziskavo 94/1 se je DS združila z LDS. Od raziskave 94/1 naprej je to (nova) Demokratska stranka.

⁴² druge stranke, ne vem, drugo

Tabela 8.3: Za katero politično stranko bi glasovali, če bi bile volitve ob koncu prihodnjega tedna? 2000-2004 (odstotki glasov za stranke so odstotki opredeljenih anketirancev)

str. / raz.	00/1	00/2	01/1	01/2	02/1	03/1	03/2	03/4	04/1
LDS	49,5	53,3	45,1	42,4	40,8	39,8	45,5	34,7	29,8
SDS	13,0	14,3	11,6	14,2	14,7	14,8	13,4	20,0	23,0
ZLSD	12,0	9,6	12,1	14,0	11,3	11,4	12,4	10,1	14,5
NSi	7,4	5,1	ni p.	6,2	6,4	10,0	7,6	6,7	18,8
SMS	6,7	5,1	10,2	7,5	9,2	6,8	4,4	10,3	2,0
SLS⁴³	4,2	4,8	9,2	7,7	6,6	7,3	8,5	6,9	5,2
DeSUS	3,8	3,7	7,5	4,7	5,1	5,5	4,6	4,5	1,6
SNS	3,4	3,7	4,3	3,1	6,0	4,8	3,7	6,9	5,6
veljavni	62,4	54,4	62,8	54,9	46,8	60,3	58,9	55,4	50,4
drugo	37,6	45,6	37,2	45,1	53,2	39,7	41,1	44,6	49,6

Vir: Toš (2004).

8.2 UMESTITEV SDS NA IDEOLOŠKI OSI LEVO-DESNO

Tabela 8.4: Kam sodi politična stranka SDS? 1991-2003

	Povsem levo	Levo	Sredina	Desno	Povsem desno	Ne vem
91/2	1,4	8,0	20,7	12,4	2,0	55,4
92/3	1,2	13,2	21,7	6,9	0,8	56,2
93/1	0,5	7,5	23,7	13,4	2,4	52,5
94/2	1,1	8,0	19,6	16,2	4,3	50,8
94/4	0,8	9,3	20,1	13,3	3,2	53,4
95/1	2,9	9,3	19,4	17,4	5,7	45,3
96/1	1,7	5,4	21,8	11,4	7,6	52,1
96/2	1,5	4,3	16,6	9,3	7,8	60,5
97/1	2,6	5,9	20,8	14,9	11,1	44,6
98/2	4,2	6,7	20,2	12,8	11,2	45,0
99/4	1,9	5,3	21,3	15,4	10,4	45,6
00/1	1,9	6,3	16,7	17,2	16,3	41,5
01/2	1,9	5,8	22,7	15,8	11,2	42,5
03/3	2,4	7,5	21,8	18,9	11,1	38,3

Vir: Toš (1999a); Toš (2004).

⁴³ 2000-1 SLS+SKD

8.3 POLITIČNA STALIŠČA DRŽAVLJANOV

Tabela 8.5: Kaj sodite o vaših lastnih političnih stališčih? Kam bi jih uvrstili na tej lestvici?

Leto	Levo		Desno	Ne vem
<i>od 1-10</i>	1-4	5-6	7-10	99
91/1	19,7	32,8	11,4	36,2
92/1	14,4	40,2	8,7	37,1
93/1	14,9	34,8	12,2	38,0
94/1	9,8	33,9	9,4	47,1
95/1	19,4	42,7	11,7	26,3
99/1	19,4	31,5	10,2	39,0
<i>od 0-10</i>	0-3	4-6	7-10	Ne vem
96/1	12,9	37,5	10,5	38,9
97/1	13,5	41,5	11,6	33,3
98/1	15,3	35,3	7,8	41,7
00/1	16,2	37,6	11,8	34,5
01/1	18,9	43,2	10,7	27,3
02/1	13,2	40,7	9,1	37,2
03/1	17,5	41,8	14,4	26,3

Vir: Toš (1999a); Toš (2004).